

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Odnos mladih žena prema sadržaju i uporabi pornografije: navike, percepcija i stavovi

Diplomski rad

Studentica: Jasenka Kuček

Mentor: dr. sc. Ivan Landripet

Zagreb, prosinac 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD	2
1.1. Žene i pornografija.....	2
1.2. Žene kao korisnice pornografije – dosadašnje spoznaje.....	3
2. TEORIJSKA KONCEPTUALIZACIJA: FEMINISTIČKE PERSPEKTIVE....	7
2.1. Antipornografsko stajalište	8
2.2. Anticenzurno stajalište.....	10
3. CILJEVI I SVRHA	12
4. METODOLOGIJA.....	13
4.1. Sudionice istraživanja	13
4.2. Provedba intervjua	14
5. REZULTATI.....	15
5.1. Prvi susret s pornografijom.....	15
5.2. Uporaba pornografije	16
5.3. Pornografija i rodni odnosi	22
5.4. Utjecaj pornografije na samopouzdanje i seksualnost	28
5.5. Pornografija i odnos s partnerom.....	32
6. RASPRAVA.....	34
7. ZAKLJUČAK	39
8. LITERATURA.....	41
9. SAŽETAK.....	44
10. PRILOG – PROTOKOL	46

1. UVOD

1.1. Žene i pornografija

Posljednjih je godina uporaba pornografije raširenija nego ikad, ponajviše zahvaljujući anonimnosti, pristupačnosti i dostupnosti (Cooper, Delmonico i Burg, 2000) koje je omogućio napredak tehnologije, osobito kableske televizije i interneta (Daneback, Træen i Månsson, 2009). Kad se govori o rodnim ulogama u proizvodnji i konzumaciji pornografije, koju ćemo za potrebe ovog rada definirati kao vizualni seksualno eksplicitni materijal koji je prvenstveno proizveden radi izazivanja seksualnog uzbuđenja korisnika (West, 2004), uvriježena je pretpostavka prema kojoj su žene glavni „likovi“ pornografskih materijala, a muškarci „publika“ (Stewart i Szymanski, 2012). U većini *mainstream* heteroseksualnih seksualno eksplicitnih materijala, žensko je tijelo u fokusu, pri čemu se često argumentira kako je ono objektivizirano i hiperseksualizirano (Benjamin i Tlusten, 2010), a ponašanje ženskih likova prilagođeno je klasičnoj predodžbi o idealu muškog seksualnog užitka, zahvaljujući čemu prevladava mišljenje kako je riječ o „muškom“ žanru.

Prikaz ženskog tijela i karaktera prisutan u pornografskim materijalima predmet je brojnih rasprava u akademskim i aktivističkim krugovima, a često se problematizira potencijalna šteta koju pornografija nanosi ženama. U tom se kontekstu ženama pripisuje status „žrtve“ na nekoliko razina. Kao jedan od primjera izravne ugroženosti žena pornografijom može se navesti nasilje i izrabljivanje kojima su izložene glumice zaposlene u pornografskoj industriji (West, 2004). Međutim, mnogo se raspravlja i o opasnosti koja proizlazi iz uporabe pornografije – u društvenim je znanostima mnogo pozornosti posvećeno mogućoj uzročnopsljedičnoj vezi uporabe pornografskih materijala i sklonosti seksualnom nasilju nad ženama (kod muškaraca) te su na tom polju provedena brojna istraživanja (Hald, Malamuth i Yuen, 2009; Wright, Tokunaga i Kraus, 2016). Osim toga, pripadnice tabora radikalnih feministkinja ističu kako je žanr pornografije neprijateljski nastrojen prema ženama te kako seksualizirani prikazi ponižavanja i nasilja nad ženama te izražavanja muškog bijesa prema ženama, koji su česti sadržaj *mainstream* heteroseksualnih pornografskih materijala, škode ženama kao čitavoj društvenoj skupini u vidu negativnih stavova o ženama koje potiču i reproduciraju (West, 2004). Nadalje, razmatra se potencijalni štetan utjecaj uporabe

pornografije na partnerske odnose, kao i sniženo samopouzdanje žena čiji partneri upotrebljavaju pornografiju (Benjamin i Tlusten, 2010; Stewart i Szymanski, 2012).

Što se tiče rodne uvjetovanosti uporabe pornografije, brojna istraživanja (Hald, 2006; Štulhofer i sur., 2007; Hald, Seaman i Linz, 2014) potvrđuju kako su muškarci doista većinski korisnici seksualno eksplicitnih materijala te kako se muškarci i žene dosljedno razlikuju u intenzitetu i obrascima uporabe. Ustanovljeno je, primjerice, kako u usporedbi sa ženama muškarci češće upotrebljavaju pornografiju, izloženi su pornografskim materijalima u mlađoj dobi, češće kozumiraju pornografiju tijekom masturbacije, zainteresirani su za širi raspon *hardcore* pornografije i pornografiju lišenu konteksta emocionalne povezanosti te ih na općenitoj razini pornografija više uzbuđuje. Osim toga, muškarci češće nego žene odabiru pornografske sadržaje s više različitih glumaca u odnosu na sadržaje u kojima isti glumci izvode različite scene (Peter i Valkenburg, 2008). Na uzorcima američkih i danskih tinejdžera i mlađih odraslih osoba utvrđeno je kako su žene, za razliku od muškaraca, sklonije uporabi pornografije u društvu seksualnog partnera (Hald i sur., 2014). Također je utvrđeno da su žene sklonije podržavanju ograničavanja proizvodnje i uporabe pornografije i češće opisuju pornografiju kao dosadnu ili odbojnu (Hald i sur., 2014). Muškarci imaju pozitivnije stavove prema pornografiji od žena i pornografiji pripisuju veći potencijal obogaćivanja te poboljšanja seksualnog života. Osim toga, socijalna nelagoda u situacijama povezanim s pornografijom uobičajenija je za žene nego za muškarce, a procjena prihvatljivosti uporabe pornografije restriktivnija je kada je u pitanju ženski rod (Delalić, 2000).

1.2. Žene kao korisnice pornografije – dosadašnje spoznaje

Unatoč tome što žene nisu zainteresirane za pornografiju u jednakoj mjeri kao muškarci, istraživanja pokazuju kako je rastući broj žena ipak upotrebljava. Međukulturna istraživanja pokazala su kako udio žena koje upotrebljavaju pornografiju varira u rasponu od 30 do 86 posto (Hald i sur., 2014). Pozitivan ili u najmanju ruku liberalan i permisivan stav o pornografiji sve je češće prisutan kod žena mlađe dobi (Johansson i Hammaren, 2007), a upravo u toj dobnoj skupini nalazimo i najviše korisnica pornografije. Svedin i Pribe navode kako, unatoč tome što je većina mladih žena u uzorku njihova istraživanja izrazila negativan stav o pornografiji, otprilike jedna

trećina sudionica smatra je zanimljivom i seksualno uzbudljivom (citirano u Löfgren-Mårtenson i Månsson, 2009, str. 2). Daneback i suradnici (2009) zaključili su kako se stavovi muškaraca i žena o pornografiji u mlađoj dobnoj skupini sve više međusobno približavaju i preklapaju.

Trend porasta popularnosti pornografije među mladim ženama može se objasniti utjecajem „rasta seksualne permisivnosti, mrvljenja prijašnjih moralnih normi i izjednačavanja seksualnih prava muškaraca i žena“ (Brajdić Vuković, Došen, Ghazzawi i Tarokić, 2013, str. 136). Osim toga, Attwood (2005) argumentira kako je društvena konstrukcija liberalne ženske seksualnosti stvorila tržište žena progresivnih stajališta o seksualnosti koje su postale korisnice erotskih sadržaja.

Bez obzira na to što su mlade žene otvorenije prema uporabi pornografije nego što su to žene iz starije dobne skupine, dostupni podaci upućuju na to da njihov stav o seksualno eksplicitnim materijalima može biti polariziran i ambivalentan. Primjerice, u istraživanju koje je provela sociologinja Berg otkrivena je izrazita dvojakost stavova heteroseksualnih žena adolescentske dobi o pornografiji; dok je neke od njih smatraju uzbudljivom, kod drugih izaziva osjećaj nelagode (citirano u Löfgren-Mårtenson i Månsson, 2009, str. 2). Iako je kod žena mlađe dobi zabilježen porast uporabe pornografije, a pornografski materijali kod velikog dijela mladih žena izazivaju seksualno uzbuđenje, one su ujedno i glavne kritičarke tog žanra (Johansson i Hammaren, 2007).

Rezultati istraživanja pokazuju da pri izlaganju pornografskim materijalima žene mogu doživjeti negativne emocije (Daneback i sur., 2009). Nerealan prikaz ideala ženske tjelesne privlačnosti sadržan u seksualno eksplicitnim materijalima, osobito u *mainstream* obliku, kod žena mogu izazvati komplekse i negativnu ocjenu vlastitog izgleda; osjećaj nepoželjnosti i nesigurnosti. Mnoge mlade žene partnerovu uporabu pornografije doživljavaju kao izdaju i nevjeru (Bridges, Bergner i Hesson-McInnis, citirano u Brajdić Vuković i sur., 2013, str. 138), a zabrinjava ih mogućnost da će njihov partner očekivati izvedbu na razini glumica i imitiranje seksualnih činova iz pornografskih materijala (Löfgren-Mårtenson i Månsson, 2009; Stewart i Szymanski, 2012). Žene su kritične prema seksualno eksplicitnim materijalima i zbog načina na koji su u njima prikazane glumice, a koji smatraju ponižavajućim, ali i zbog činjenice da su takvi sadržaji prilagođeni uglavnom muškim fantazijama te nedostatka usredotočenosti na ženu, ženski seksualni užitak i erogene zone. Tipični sadržaj *mainstream* pornografije smatraju namijenjenim muškarcima i nekompatibilnim sa ženskim

potrebama (Brajdić Vuković i sur., 2013). Osim toga, neke mlade žene zagovaraju i izravan angažman protiv pornografije (Löfgren-Mårtenson i Månsson, 2009).

S druge strane, žene koje upotrebljavaju pornografiju čine to kako bi zadovoljile različite potrebe, kao što su primjerice znatiželja, zabava i potreba za stimulacijom prilikom masturbacije (Hald i sur. 2014). Prema rezultatima istraživanja provedenog na hrvatskom uzorku visokoobrazovanih, heteroseksualnih korisnica, pornografija može pozitivno utjecati na zadovoljstvo i seksualni užitak, i to u vidu porasta seksualnog samopouzdanja, oslobađanja od stereotipa, predrasuda, straha i osjećaja grižnje savjesti. Sudionice su navele kako uživaju u mogućnosti istraživanja vlastite seksualnosti, eksperimentiranja i obogaćivanja seksualnog života. Osim zadovoljenja vlastite seksualne potrebe i znatiželje, motivaciju predstavlja i želja za edukacijom u svrhu učenja i poticanja strasti s partnerom, proširenja vlastitog i seksualnog repertoara u paru (Brajdić Vuković i sur., 2013). Edukativnu funkciju pornografije utvrdili su i Benjamin i Tlusten (2010), u čijem su istraživanju sudionice navele kako im pornografski sadržaji služe kao izvor ideja za seksualne scenarije, te kako putem njih uče kako zadovoljiti i zadržati partnera.

Kad je riječ o utjecaju pornografije na razvoj seksualnosti mladih žena, zanimljiv uvid daju podaci iz istraživanja koje je na sedamnaestogodišnjim djevojkama i mladićima proveo Zubčić (2007), a prema kojima nije utvrđeno da djevojke koje upotrebljavaju pornografiju zbog toga osjećaju pritisak na svoju seksualnost. Rezultati ne pokazuju da je formiranje njihove "seksualne ličnosti" pod utjecajem eksplicitnih scena seksa niti da se njihove veze temelje na viđenim odnosima likova u pornografskim materijalima. Odbijaju uspoređivati se s glumicama, prikaz submisivnog položaja žena u pornografskim materijalima osuđuju, a od vlastitih partnera očekuju ravnopravan tretman. S druge strane, postoje podaci koji ukazuju na pozitivnu povezanost učestalosti uporabe internetske pornografije i broja seksualnih partnera kod žena (Wright i Arroyo, 2013).

Valja spomenuti kako brojna istraživanja pokazuju da velik dio uporabe pornografije kod žena predstavlja zajednička uporaba s partnerom, pri čemu uporabu seksualno eksplicitnih materijala češće inicira partner (Hald i sur., 2014; Daneback i sur., 2009). Taj podatak ne iznenađuje s obzirom na to da postojeće društvene norme i dalje definiraju i legitimiraju ženski seksualni interes kroz ljubav i emocionalnu bliskost s partnerom (Štulhofer i sur., 2007). Ipak, prethodno spomenuto istraživanje na hrvatskom uzorku pokazalo je da korisnice kao prednost uporabe pornografije navode

moгуćnost da seksualni užitak dožive kao zasebnu, a ne nužno aktivnost združenu isključivo s emotivnim odnosom (Brajdić Vuković i sur., 2013).

Znakovito je i otkriće prema kojem čak i deklarirane korisnice pornografije izražavaju kontradiktoran, istovremeno kritičan i pozitivan stav o pornografiji; Ciclitra (2004) je na uzorku žena koje redovito upotrebljavaju pornografiju otkrila određene sukobe između ideoloških uvjerenja, osjećaja i djela; sudionice su izrazile kako ih zabrinjava izrabljivanje žena u pornografskoj industriji i degradirajući prikaz žena u seksualno eksplicitnim materijalima, no istovremeno uživaju u gledanju pornografskih materijala. Spomenuti su i osjećaji zbnjenosti, krivnje te stida koje u njima izaziva konflikt vrijednosnih uvjerenja uvjetovanih antipornografskim, feminističkim stajalištima i potrebe za istraživanjem vlastite seksualnosti uporabom pornografije.

Osim ideoloških prijevora, nezanemarivu ulogu u oblikovanju ženskog stava o pornografiji ima i dvostruki standard koji tradicionalna društvena konstrukcija ženske i muške seksualnosti pripisuje ženskim i muškim seksualnim ulogama, a prema kojem je uporaba pornografije društveno prihvatljivija za muškarce nego za žene. (Löfgren-Mårtenson i Månsson, 2009; Brajdić Vuković i sur., 2013). Sudionice istraživanja koje je provela Berg istaknule su negativan utjecaj okoline na žensku slobodu izražavanja o pornografiji, što upućuje na to da bi negativan stav žena o pornografiji barem djelomično mogao biti naučen i društveno konstruiran (citirano u Johansson i Hammaren, 2002, str. 64).

Internetske tehnologije ženama su omogućile stvaranje seksualnog diskursa međusobnom komunikacijom i formiranjem internetskih zajednica. U posljednje vrijeme zabilježeno je i kako žene upotrebljavaju pornografiju koju su proizvele žene, namijenjenu upravo ženskoj publici, tzv. žensku pornografiju (Cunningham, citirano u Shim, Kwon i Cheng, 2015, str. 54). U okviru tog žanra seksualnost je predstavljena na pozitivan način, bez prikaza seksualne diskriminacije i ponižavanja (May, citirano u Shim i sur., 2015, str. 55), a žene su prikazane kao subjekti, a ne kao objekti (Schauer, 2005).

U tom kontekstu javlja se i pojam feminističke pornografije koju autorice Penley, Parrenas Shimizu, Miller-Young i Taormino (2013) definiraju kao seksualno eksplicitni sadržaj koji preispituje i opovrgava konvencionalna ograničenja poput rodne hijerarhije, heteronormativnosti i homonormativnosti, uobičajene definicije i jezik seksa kao erotske aktivnosti, izraza identiteta, razmjene moći, kulturnog proizvoda i nove politike. Stvara alternativne prikaze i razvija vlastitu estetiku i ikonografiju kako bi

proširila postojeće seksualne norme i diskurse. Proizvođačice feminističke pornografije naglašavaju kako pri radu s glumcima i glumicama nastoje stvoriti pravednu, sigurnu, etičnu radnu okolinu utemeljenu na pristanku svih sudionika. Osim toga, prikaze seksualnih odnosa i njihovu proizvodnju smatraju prostorom za otpor, intervenciju i promjenu.

S obzirom na nabrojane dosadašnje spoznaje, u ovom radu polazi se od pretpostavke da je odnos mladih žena prema sadržaju i uporabi pornografskih materijala prilično složena i slojevita tema koja zaslužuje više pozornosti istraživača nego što joj je trenutačno posvećeno u okviru domaćih i međunarodnih istraživanja. U skladu s tim, u okviru rada provodi se kvalitativno istraživanje čiji je cilj metodom polustrukturiranog intervjua ispitati stavove mladih žena s različitim odnosom prema pornografiji, pri čemu se poseban naglasak stavlja na uporabu/odbijanje uporabe pornografije, percepciju pornografskih sadržaja kao pozitivnih ili negativnih te odnos prema prikazu žena u okviru takvih sadržaja, te pokušati objasniti međusobne razlike. Pritom se teorijska podloga temelji na stajalištima dviju skupina feminističkih autorica međusobno sukobljenih stajališta o pornografiji i njezinom utjecaju na dobrobit žena.

2. TEORIJSKA KONCEPTUALIZACIJA: FEMINISTIČKE PERSPEKTIVE

Pri istraživanju odnosa žena prema pornografskim materijalima u okviru ovog rada kao konceptualna podloga poslužili su teorijska stajališta i argumenti feministički orijentiranih autorica. Budući da se radi o političkom pokretu, ali i akademskoj disciplini čiji je cilj uglavnom promicanje jednakopravnosti žena i muškaraca, važno je uzeti u obzir kako pripadnice tog pokreta tumače ulogu pornografije u kontekstu promicanja odnosno ugrožavanja interesa žena kao društvene skupine. Feminističke teorije mogu doprinijeti razmatranju konstrukcije ženskog stava o pornografiji osobito zbog toga što ne postoji univerzalan, ujednačen stav feminističkog pokreta o pornografiji, već upravo suprotno: još od sredine sedamdesetih godina prošlog stoljeća pitanja koliko pornografija šteti ženama, treba li na račun te potencijalne štete biti cenzurirana, pa čak i treba li na temelju toga zabraniti njezinu proizvodnju zaokupljaju značajan dio akademskih radova, potiču političke inicijative i predmet su žestokih sukoba koji je feministkinje podijelio u dva tabora, antipornografski i anticenzurni, a

proturječna stajališta dviju skupina, pri čemu obje slobodu žena navode kao glavni argument, zanimljiv su pokazatelj složenosti odnosa žena prema pornografiji.

2.1. Antipornografsko stajalište

Iz perspektive antipornografski nastrojenih feministkinja, čije su začetnice i poznate predvodnice Andrea Dworkin, Robin Morgan i Catherine MacKinnon, pornografija je daleko od bezazlenog sadržaja namijenjenog zabavi. Upravo suprotno, ona predstavlja sustavnu praksu seksualne diskriminacije koja narušava žensko pravo na jednakost, a feministička kritika pornografije temelji se na središnjoj ulozi koju pornografski materijali zauzimaju u izrabljivanju i opresiji žena (West, 2004). Iz perspektive radikalnih feministkinja, pornografija predstavlja proizvod kulture kojom dominiraju muškarci, a u kojoj se žene zloupotrebljavaju radi užitka i dobrobiti muškaraca (Hald i sur., 2014).

Za radikalne feministkinje iznimno je sporan način na koji su u pornografskim materijalima žene prikazane. Prema mišljenju Catherine MacKinnon (1989), većina heteroseksualnih seksualno eksplicitnih materijala prikazuje seksualne odnose zasnovane na dihotomiji rodne moći, a pornografska industrija stječe ogroman profit zahvaljujući prikazima dehumanizacije i objektivizacije žena (Kappeler, citirano u Benjamin i Tlusten, 2010, str. 603). Najveća opasnost pornografskih materijala leži u tome što nejednakost žena seksualizira; odnosno dominaciju muškarca, nerijetko i nasilje, te podčinjenost žene prikazuju kao prirodno, seksi, i poželjno obilježje uobičajenog seksualnog odnosa, te na taj način podupire režim rodne neravnopravnosti (West, 2004).

U okviru zalaganja za cenzuru ili strožu zakonsku regulaciju proizvodnje i konzumacije pornografskih sadržaja radikalne se feministkinje pozivaju na štetu koju proizvodnja pornografije nanosi glumicama koje su izravno uključene u proizvodnju pornografskih materijala, pri čemu upozoravaju na česte slučajeve prisile i izrabljivanja (Eaton, 2007). Osim toga, upozoravaju na štetu koja se nanosi ženama kao pojedincima i skupini, a koja je posljedica uporabe pornografije (Schussler, 2012).

Jedan od temeljnih argumenata tiče se potencijalne pozitivne povezanosti uporabe pornografije i seksualnog nasilja, s obzirom na to da materijali u kojima je naslje nad ženama prikazano kao erotizirano osnažuju kulturu silovanja, kao što to

jezgrovito izražava poznati slogan „Pornografija je teorija – silovanje je praksa“ (Morgan, 1980). Ostali argumenti usmjereni su na to da, potičući korisnike da žene promatraju kao seksualne objekte, pornografija podčinjava žene i ugrožava njihov društveni položaj i pravo na jednaki građanski status, ušutkava ih i narušava njihovo pravo na slobodu govora te ograničava mogućnosti žena da sudjeluju u javnom i privatnom životu kao punopravne i jednakopravne građanke (West, 2004).

Činjenicu da neke žene uživaju u uporabi pornografije pripadnice ovog tabora odbacuju ili tumače kao rezultat prisile (Ciclitra, 2004) i socijalne konstrukcije seksualnog užitka putem internalizacije „muškog pogleda“ (eng. *male gaze*). Erotizacija ženske potčinjenosti čini je privlačnom i muškarcima i ženama. Budući da žene žele biti privlačne, internaliziraju potčinjenost kao normu privlačnosti i tako same sudjeluju u vlastitoj opresiji (Eaton, 2007).

Kritike usmjerene prema pornografiji nisu iznesene bez znanstvenih temelja. Nekoliko je teorijskih modela koji podupiru optužbe antipornografskog pokreta, a temelje se na idejama o mehanizmima socijalnog učenja.

Prema začetniku teorije socijalnog učenja Albertu Banduri (1986) ljudi uče obrasce ponašanja promatrajući ponašanje drugih ljudi i način na koji se to ponašanje potkrepljuje. U skladu s pretpostavkama te teorije, pornografija može utjecati na stavove i ponašanje stvarajući uzore, okolinu za učenje i scenarije u kojima se određeni obrasci seksualnog ponašanja, rodni stereotipi i uloge te stavovi potiču i prikazuju kao normalni. Taj se utjecaj manifestira osobito ako ne dolazi do kazne ili negativnih socijalnih sankcija za društveno djelovanje koje je inače kažnjivo ili se doživljava kao negativno, npr. seksualno nasilje. Iz toga slijedi da bi pornografija, putem različitih mehanizama socijalnog učenja i potkrepljivanja mogla izazvati seksualnu agresiju kod korisnika ovisno o različitim društvenim, kontekstualnim, perceptivnim, kognitivnim i motivacijskim mehanizmima te pojedinačnim razlikama (Hald i sur., 2014)

Teorija o seksualnim skriptama (Gagnon i Simon, 1973) zamišljena je kao organizacijski okvir seksualnosti koji se oslanja na socijalni konstruktivizam i načela teorije socijalnog učenja. Seksualne skripte mogu se definirati kao kulturno proizvedene poruke koje definiraju što se smatra seksom, kako prepoznati seksualnu situaciju i što treba činiti prilikom seksualnog odnosa. Prilikom seksualnih interakcija one mogu služiti kao predložak za seksualno ponašanje. Shodno tome, eksplicitni scenariji i poruke prikazane u pornografskim materijalima mogli bi utjecati na afektivne, kognitivne i ponašajne aspekte seksualnosti, osobito ako oni još nisu dobro ukorijenjeni

(Štulhofer, Buško i Landripet, 2010). Pornografija se putem kulturno proizvedenih poruka i procesa socijalnog učenja može „upisati“ u seksualne scenarije koji utječu na percepciju seksualnosti (npr. što je seks), seksualne situacije (npr. kada se situacija smatra seksualnom), seksualna ponašanja (npr. što činiti prilikom seksualnog odnosa) i ocjenjivanje seksualnih odnosa (što podrazumijeva dobar seks) (Hald i sur., 2014).

Prema konfluentnom modelu seksualne agresije (Hald i sur., 2014), pornografija se razmatra u kontekstu faktora ličnosti i pojedinačnih razlika u korelaciji s nasilnim seksualnim ponašanjem. Pretpostavka je kako pornografija nije štetna za većinu korisnika, ali mogla bi „doliti ulje na vatru“ i povećati opasnost od sklonosti seksualnom nasilju kod male podskupine korisnika koji ostvaruju visok rezultat na ostalim poznatim rizičnim faktorima seksualnog nasilja – u okviru konfluentnog modela to su tzv. hostilni maskulinitet, koji podrazumijeva nesigurnost, obrambeni i neprijateljski stav te nepovjerljivost prema ženama, kao i postizanje seksualnog zadovoljstva dominacijom nad ženama. Osim toga, tu je i čimbenik „impersonalne seksualnosti“ koji uključuje promiskuitetan, „neobvezan“ odnos prema seksualnosti. S druge strane, za muškarce kod kojih je rizik od seksualne agresije nizak, uporaba pornografije ne smatra se prediktorom seksualnog nasilja.

Valja napomenuti kako je antipornografski pokret nakon snažnog uzleta za vrijeme sedamdesetih i osamdesetih godina znatno oslabio (Fallas, 2012), a današnje su feministkinje sklonije kritičkom preispitivanju pornografskih sadržaja umjesto zagovaranju cenzure i isključivom odbacivanju pornografije. (Eaton, 2007).

2.2. Anticenzurno stajalište

Antipornografskom pokretu suprotstavljeno je gledište prema kojem je sudjelovanje u proizvodnji pornografije žensko pravo, a uporaba takvih sadržaja sredstvo za postizanje seksualne slobode i užitka (Fallas, 2012). Ključan trenutak za preispitivanje stajališta radikalnih feministkinja jest pojava raznovrsnih struja feminizama koji nastoje zagovarati ne samo zajedničko iskustvo svih žena, već i njihove međusobne razlike i individualne potrebe. Postfeministički seksualni ideal ističe važnost otvorenosti prema seksualnim iskustvima, osobnog osnaživanja, pravo na užitak i izbor potrošača (Attwood, 2005). Dok radikalne feministkinje u kontekstu pornografije ženama pripisuju ulogu žrtve, pripadnice anticenzurnog stajališta suprotstavljaju im se

na temelju dvaju argumenata; s jedne strane liberalne feministkinje ističu pravo slobode govora proizvođača i potrošača seksualno eksplicitnih materijala (West, 2004). Međutim, struja *pro-sex* feministkinja odlazi korak dalje te otvoreno veliča pornografiju tvrdeći da koristi ženama u osobnom i političkom smislu (McElroy, 1995).

Pripadnice anticenzurnog stajališta smatraju kako je pornografija važan oblik seksualnog izražavanja koji ne samo da nije štetan za žene, već oslobađa žensku seksualnost od opresivnih okova tradicije i seksualnog konzervativizma (West, 2004). Ženama pruža mogućnost da uživaju u scenarijima i situacijama koje su im u stvarnom životu i dalje predstavljene kao zabranjeno područje te tako afirmira njihovu seksualnu slobodu (McElroy, 1997). Predstavlja alat za istraživanje novih ili manjinskih oblika ženske seksualnosti te igra ključnu ulogu u preispitivanju tradicionalnih stajališta o ženstvenosti i ženskoj seksualnosti, osnažuje žene i potiče ih na oblikovanje vlastitog identiteta kao seksualnih bića. (West, 2004).

Ako su iz perspektive radikalnog feminizma užitak i moć dva elementa koja naglašavaju mušku spolnu nadmoć, pobornice pornografije smatraju da oni mogu doprinijeti jednakosti i ženskoj slobodi uporabe pornografije (Schussler, 2012). S druge strane, ako se ženama govori da ne bi trebale sudjelovati u proizvodnji pornografije, u njoj uživati ili čak ni razmišljati, nanosi im se dodatna nepravda jer im se uskrađuje pravo na izbor (Fallas, 2012).

Mnoge pripadnice ove struje mišljenja priznaju kako su pornografski materijali doista namijenjeni muškarcima i sadržavaju elemente mizoginije. Međutim, seksualizacija kulture, uključujući „ pornosferu“ ali i javnu sferu, povlači za sobom demokratizaciju i diverzifikaciju seksualnog diskursa. Napredna kapitalistička društva sadržavaju prostor za stvaranje i distribuciju raznolikih seksualnih identiteta i radikalne seksualne politike, a nove tehnologije otvaraju mogućnosti za sigurno učenje o seksualnosti, te ženama i seksualnim manjinama omogućuju stupanje u kontakt i stvaranje vlastitih načina izražavanja (Ciclitra, 2004). Jedan je od primjera već spomenuta proizvodnja ženske pornografije kao alternative pornografiji namijenjenoj muškarcima.

Osim toga, pripadnice anticenzurne skupine tvrde kako je pornografija promašeno, pa čak i štetno područje borbe protiv nasilja nad ženama (Tiefer, 1995). Većina pornografskog materijala nije nasilna, degradirajuća i ponižavajuća, nego prikazuje uobičajene seksualne odnose odraslih osoba koje su na to pristale, a ženama može predstavljati vrijedan izvor informacija o seksualnim varijacijama i mogućnostima

kao i sigurno okruženje za eksperimentiranje i edukaciju. Neke autorice tvrde kako prikazi ženskog roda i seksualnog identiteta prisutni u *mainstream* popularnoj kulturi predstavljaju mnogo veću opasnost nego pornografski sadržaji u kojima je raspon tih kategorija mnogo širi (Fallas, 2012).

Prethodno sažete perspektive odražavaju ambivalentan odnos žena prema pornografiji u današnjem društvu. Gibson i Gibson (1993) pornografiju slikovito uspoređuju s Janusom; dok je za jedne ona simbol objektivizacije i represije nad ženama koji podupire postojeći režim kulturne hijerarhije, za druge predstavlja sredstvo destabilizacije tog režima. Drugim riječima, pornografija ugrožava uspostavljenu kulturnu hijerarhiju, ali istovremeno predstavlja temelje na kojima je ta hijerarhija uspostavljena (Attwood, 2005).

3. CILJEVI I SVRHA

U inozemnim i domaćim radovima iz područja sociologije i ostalih društvenih znanosti primjetan je nedostatak istraživanja u kojima je ženama omogućeno da izravno govore o dobrim ili lošim iskustvima povezanim s uporabom seksualno eksplicitnih materijala. U većini dostupnih radova autori se uglavnom zaustavljaju na zaključku kako žene konzumiraju pornografiju znatno rjeđe nego muškarci, a rijetki su se posvetili detaljnijem ispitivanju isključivo ženskih stavova (kao npr. Ciclitra, 2004 te Brajdić Vuković i sur., 2013).

Prethodno spomenute empirijske i teorijske spoznaje upućuju na to da je „ženski“ odnos prema pornografiji slojevit i složen. Današnje su mlade žene u raskoraku između nametnute čednosti i antiseksualnih stavova te neprestane izgradnje vlastitog identiteta kao ženstvenog i strastvenog (Benjamin i Tlusten, 2010). Stoga ovaj rad polazi od pretpostavke kako su pri oblikovanju stava o pornografiji mlade žene suočene s različitim društvenim pritiscima, školama mišljenja i vlastitim nedoumicama te da je potrebna provedba istraživanja usmjerenog isključivo na tu populaciju kako bi se dobio uvid različite perspektive i njihova pozadina. U skladu s tim, cilj je ovog istraživanja ispitati stavove mladih žena s različitim odnosom prema pornografskim materijalima i konzumaciji pornografije, s posebnim fokusom na motivaciju za uporabu/odbijanje uporabe pornografije, njihovu percepciju takvih sadržaja kao pozitivnih ili negativnih te odnos prema prikazu žena unutar klasičnog, „muškog“

predložka pornografskih sadržaja, te pokušati objasniti međusobne razlike u dobivenim rezultatima.

Istraživanja slična ovome rijetko se provode u domaćim i međunarodnim okvirima. Što se tiče hrvatskih publikacija, jedina usporediva studija (Brajdić Vuković i sur., 2013) usredotočena je na žene koje pornografiju učestalo konzumiraju, dok se u okviru ovog rada uspoređuju stavovi žena koje je redovito upotrebljavaju i onih koje iz bilo kojeg razloga nemaju tu naviku. Osim toga, istraživanje se konceptualno temelji uglavnom na prethodno sažetim pretpostavkama dviju feminističkih struja.

U svjetlu postojećih prijepora povezanih s potencijalnim posljedicama uporabe pornografije, rezultati navedenog istraživanja mogli bi poslužiti kao doprinos raspravi o štetnosti, odnosno prednostima pornografije za mlade žene i razvoj njihove seksualnosti, samopouzdanja i slike o sebi.

4. METODOLOGIJA

4.1. Sudionice istraživanja

Istraživanje na kojem se ovaj rad temelji provedeno je primjenom metode polustrukturiranog intervjua na uzorku od 16 žena heteroseksualne spolne orijentacije u dobi od 18 – 30 godina. Radilo se o visokoobrazovanim djevojkama ili studenticama završnih godina studija koje su pretežno bile iz Zagreba ili su u trenutku provedbe intervjua stanovale u Zagrebu kao studentice na zagrebačkom Sveučilištu. Sve su sudionice imale seksualno iskustvo.

Sudionice su u uzorak regrutirane *snowball* metodom. Pritom su osobni kontakti predstavljali početnu točku pronalaženja odgovarajućeg uzorka te je istraživačica započela regrutaciju neformalnim raspitivanjem o tome poznaje li koja od njezinih poznanica djevojke koje bi bile spremne razgovarati o vlastitim iskustvima povezanim s pornografijom, a da su visokoobrazovane ili studiraju i u dobi su od 18 do 30 godina. Pritom nijedna poznanica/prijateljica nije sudjelovala u intervjuiima, nego su one isključivo pružile pomoć pri regrutiranju sudionica. Osim toga, u uzorak se nastojalo uključiti sudionice s međusobno različitim stavovima prema pornografiji i obrascima uporabe pornografije. Konačnu veličinu uzorka diktirao je kriterij teorijskog zasićenja: u posljednja dva intervjua primijećeno je da kako se nove teme više ne pojavljuju. Osim toga, razgovorima su pokrivena sve konceptualno predviđene teme, a pojavilo se i nekoliko novih.

4.2. Provedba intervjua

Intervjui su provedeni tijekom listopada i studenoga 2015. godine. Svakoj je sudionici omogućeno da odabere lokaciju intervjua prema vlastitim preferencijama (najčešće su to bili kafići i javni parkovi) kako bi joj se osigurala maksimalna udobnost za vrijeme razgovora. Prije provedbe svakog intervjua voditeljica istraživanja zamolila je sudionicu za pristanak na snimanje razgovora. Sudionicama je objašnjeno da je sudjelovanje dobrovoljno i da u svakom trenutku mogu odustati od sudjelovanja, da je prvenstvena namjena dobivenih podataka izrada diplomskog rada te da će njihov identitet pri transkripciji zvučnog zapisa biti zaštićen. Sve navedene informacije bile su dostupne sudionicama u pisanom obliku, uz kratki opis cilja i metode istraživanja, načina osiguravanja anonimnosti sudionica te obveze etičnog postupanja istraživačice s prikupljenim podacima.

Intervjui su prosječno trajali 40 minuta, a sudionice su odgovarale na pitanja prema protokolu konstruiranom za potrebe ovog istraživanja. Protokol je obuhvaćao pet tematskih cjelina (iskustvo korištenja pornografije, preferencije pornografskih sadržaja, prikaz rodni odnosa i seksualnosti u pornografiji, utjecaj uporabe pornografije na samopouzdanje i utjecaj uporabe pornografije na odnos s partnerom) pri čemu je svaka tematska cjelina obuhvaćala niz potpitanja za usmjeravanje razgovora. Tijek intervjua nije strogo pratio kronološki slijed tema iz protokola, nego je prilagođen odgovorima svake sudionice, pa je u određenim slučajevima došlo do odstupanja od okvirne strukture.

Svi su intervjui snimljeni na pametni telefon istraživačice, a zvučni su zapisi nakon prenošenja na osobno računalo obrisani s telefona. Transkripciju zvučnih zapisa intervjua izvršila je istraživačica koja je intervjuje i provela. Pri transkribiranju zvučnih zapisa izostavljene su sve informacije koje bi mogle upućivati na identitet sudionice, a svakoj sudionici dodijeljeno je zamjensko, lažno ime. Nacrt istraživanja i sve primijenjene istraživačke metode odobrilo je povjerenstvo Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za ocjenu etičnosti istraživanja.

Analitički okvir sastavljen je u skladu s prethodno navedenim teorijskim spoznajama te slijedi istraživačka pitanja. Transkripti su nekoliko puta iščitani i zatim kodirani. Nakon kodiranja izvršena je usporedba kodova te su oni razvrstani u uže i šire teme u skladu s analitičkim cjelinama definiranih protokolom. Nakon što je utvrđeno da

su prikupljeni podaci dostatni za analizu, proučen je sadržaj tema i podtema te je započela interpretacija.

5. REZULTATI

Analiza rezultata uglavnom prati unaprijed određene analitičke cjeline podijeljene u pet skupina: prvi susret s pornografijom, praksa uporabe pornografije, rodni odnosi u pornografiji, utjecaj pornografije na samopouzdanje i seksualnost te pornografija i odnos s partnerom. U nastavku slijedi analiza širih tema, a neke od podtema ilustrirane su citatima iz intervjua.

5.1. Prvi susret s pornografijom

Analitička cjelina „prvi susreti s pornografijom“ obuhvaća tri podteme: „slučajan susret u djetinjstvu“, „znatiželja kao motiv za samostalno istraživanje“ i „dostupnost interneta kao preduvjet za samostalno istraživanje“.

Većina je ispitanih sudionica na pornografske materijale prvi put naišla slučajno i neplanirano u osnovnoškolskoj dobi (7–12 godina), kada im još uvijek nije bilo sasvim jasno što ti materijali predstavljaju ili čemu uopće služe. U jednoj skupini sudionica radilo se o pronalasku pornografskog časopisa ili videokasete koji su pripadali uglavnom roditeljima ili starijem bratu: „Kod prijateljice jedne sam vidjela Playboy zapravo prvi put, njezin brat je imao“ (Antonija, 23). Drugi dio sudionica na pornografske materijale naišao je slučajnim prebacivanjem kanala satelitske televizije na određeni pornografski ili erotski program, samostalno ili u društvu vršnjaka. „Pa, to je bilo ono, općenito, slučajno prebacivanje programa po televiziji, znači s roditeljima i onda, kad tata šalta program pa slučajno naleti na pornografski sadržaj i zaboravi da dijete sjedi s njim u dnevnom boravku... i onda se zadrži trideset sekundi... i shvati i onda ide dalje i to je to...“ (Irena,24)

Sve sudionice imaju iskustvo samostalne, planirane potrage za pornografskim materijalima, a većina njih u takvo se istraživanje prvi put upustila u dobi adolescencije (14–18 godina). Motivaciju za takvo proučavanje predstavljale su znatiželja i potreba za informacijama koje su se javile u kontekstu stupanja u prve romantične veze i općenitog razvoja interesa za istraživanje seksualnosti. Zanimalo ih je kako je seks prikazan i što

se uopće radi tijekom odnosa. U tim prvim koracima primjetna je edukativna svrha pretraživanja pornografije.

„Znala sam, ne znam, tražiti u neke svrhe, više edukativne, ajmo reć, informativne, šta ja znam, ne znam, netko kaže... upotrijebi neku riječ koju ja nisam sigurna što znači, to je dio muškog... tijela, i onda sam ja stisnula slike da vidim kak to izgleda, di je to, al to ono ranije kad nisam znala puno tih detalja, šta ja znam, eto, više u takve svrhe“ (Karla, 27).

Valja napomenuti kako su na slobodu sudionica pri istraživanju pornografskih materijala uvelike utjecali dostupnost interneta i mogućnost njegove samostalne uporabe, stečene dobivanjem vlastite sobe ili računala, kao i svijest o jednostavnosti pristupa takvim sadržajima putem popularnih i besplatnih internetskih stranica. „Od kraja srednje, otkad imam pristup bržem internetu, ajmo reći, internet je bio presudan“ (Marina, 25).

“Dostupnost toga na internetu, ništa drugo, mislim da jednostavno prije to nije bilo tako dostupno na internetu. Mislim nije se toliko konzumiralo... nisam ni znala di bi to tražila prije“ (Dora, 28).

5.2. Uporaba pornografije

Ova analitička cjelina sastoji se od sljedećih širih tema: „motivacija za uporabu pornografije“, „negativne emocije prilikom uporabe pornografije“, „preferencije pornografskih materijala“ i „razlozi za odbijanje uporabe pornografije“.

Od 16 intervjuiranih sudionica osam ih je navelo kako se trenutačno smatraju korisnicama pornografije, dok ih je sedam navelo kako pornografiju uopće ne upotrebljavaju. Jedna je sudionica istaknula da pornografske materijale upotrebljava iznimno rijetko (jednom do dvaput godišnje), ali se ne smatra korisnicom.

Kad je riječ o motivaciji za uporabu pornografije, većina korisnica za takvim sadržajima poseže u situacijama kada se osjećaju opušteno i seksualno uzbuđeno, a nemaju prilike upustiti se u stvarni seksualni odnos s partnerom. Pritom takvi sadržaji služe kao vizualni poticaj, odnosno okidač za pokretanje mašte prilikom masturbacije.

„To mi je onako najčešće nekakav kao... okidač za pokretanje mašte. Bar meni, ne znam, pogledam samo onako dio i onda se... onda uopće ne gledam dalje, naprimjer, da. Nego samo to. I onda... sama dalje nastavim u svojoj glavi“ (Marija, 25).

Zanimljivo je i kako je nekoliko sudionica navelo da im gledanje pornografskih materijala često predstavlja oblik rasonode, gubljenja vremena u situacijama kada im je dosadno i kada nemaju što drugo raditi: „Često iz dosade. Ponekad surfam internetom i onda više ne znam šta bi surfala pa onda krenem na te stranice. I to je uglavnom iz dosade, više nego iz neke druge, ne znam, motivacije“ (Sanja, 26).

Ono također predstavlja oblik ublaživanja napetosti tijekom stresnih životnih razdoblja ili razdoblja opterećenosti akademskim ili poslovnim obvezama. „Ako sam nervozna ili živčana, zapalim cigaretu, ili u slučaju ako sam u prilici, mogu se onda riješiti, osloboditi energiju tako da pogledam pornofilm i... zadovoljim samu sebe“ (Matea, 25).

Što se tiče učestalosti uporabe, najčešći je odgovor bio prosječno dva do tri puta mjesečno, a samo je jedna sugovornica navela kako pornografiju konzumira prosječno svaka dva mjeseca. Većina je sudionica istaknula kako nemaju redovitu naviku uporabe, već učestalost oscilira, ovisno o raspoloženju i količini slobodnog vremena, a jedna je sudionica izjavila kako potreba za uporabom pornografije izrazito ovisi o stanju menstrualnog ciklusa. „Pa sad, to mi isto ovisi o mom raspoloženju i mojoj fazi, nekad mi se zna dogoditi da gledam deset puta mjesečno, jer eto takva mi je bila faza, a nekad po dva mjeseca uopće ne, tako da ono, u prosjeku bi bilo recimo... neki dvaput mjesečno“ (Marina, 25).

Iako je većina sudionica koje su se izjasnile kao korisnice pornografije navelo kako uporabu pornografije povezuje s osjećajm opuštenosti, uzbuđenja i užitka, nekoliko je sudionica spomenulo ambivalentne reakcije i stavove prema pornografiji, koji se manifestiraju kao osjećaj krivnje ili gađenja koji slijedi netom nakon gledanja tih sadržaja i popratne masturbacije.

„Osjećaj krivnje, to svakako, neki put stvarno onak zna bit nakon što nešto pogledam, i tijekom tog gledanja mi bude super i ono uživam u tome, ako je nešto dobro, okej... a onda na kraju, onak, nekak, pomalo mi se gadi sve to skupa. Gadi mi se... zato što, onak kad pomislim, isuse fuj, ono, nula bodova privatnosti, onak tam se jebu ko životinje, onak baš mi je to fuj. Ne znam zašto, bude fuj, iako je to onak samo seks u principu, al da.“ (Marija, 25).

Neke od sudionica objasnile su kako su im pornografski sadržaji objektivno odbojni te im u situacijama kada se ne osjećaju seksualno uzbuđeno oni djeluju pretjerano sirovo, animalno ili estetski neprivlačno. Stoga se neposredno nakon uporabe (i postizanja užitka) imaju potrebu od njih odmaknuti.

„To je baš nešto što je onako čisto fantazija koju zamišljaš, ne znam, više muškaraca i to... i onda kad vidiš da je, ne znam, kad vidiš nekak ti prestane..., pretoči se u realnost jer je to video neki koji su stvarne osobe tamo i onda mi to postane malo ipak... gadno, ne bih mogla nikad tamo bit i ne znam, gledat to baš, to me ne bi tamo napalilo, ovako kad je preko videa, nekak imaš neku distancu i onda te napali i onda možda ti se malo zgadi i onda samo ugasiš“ . (Sanja, 26)

„Ako sam, je li, napaljena, i onda idem tražit nešto i to, mislim da je pozitivna emocija, ne povezujem ništa negativno s tim, ali onda iza mi se ponekad malo gadi sirovost svega toga pa onda nekako... bih to... se odmakla, ne bi mogla... ako nisam napaljena mislim da ne bih mogla to gledat“ (Diana, 25).

Nekoliko je korisnica pornografije izrazilo osjećaj nelagode u pogledu potencijalnog zlostavljanja žena koje sudjeluju u snimanju pornografskih sadržaja te konfliktne stavove u vezi s tim. Zabrinjava ih mogućost da su sadržaji koje gledaju snimljeni bez pristanka sudionice, te činjenica da uporabom tih sadržaja doprinose opstanku industrije u kojoj se žene izrabljuju. U tom je kontekstu jedna sudionica spomenula koncept feminističke pornografije i izrazila interes za takve sadržaje.

„Čak mi je draže gledat neki ono, profesionalni... ono uradak gdje znam da su pornozvijezde, ne volim gledati ove... kak se zovu no, one mislim koji izgledaju zapravo kao amaterski ali nisu amaterski, samo su snimljeni kao da budu, da izgledaju kao amateri ali znaš da, ne sudjeluju baš pravi amateri, da nije kućni uradak jel... ovoga, zato što... stvarno, mislim stvarno mislim da te žene koje sudjeluju u takvim filmovima, da im je ponuđeno nešto sasvim drugo, da su... bojim se da su nagovorene na to“ (Dora, 28).

Među sudionicama koje konzumiraju pornografiju zamijećena je podjela u pogledu preferencije sadržaja koje najčešće odabiru. Tri su sudionice navele kako im se najviše sviđaju materijali koji prema razini eksplicitnosti, ugođaju, dinamici i vrsti seksualnih odnosa te međusobnom odnosu partnera odgovaraju uvriježenom pojmu *soft* pornografije, a na pripadajućim se internetskim stranicama najčešće nalaze u kategoriji namijenjenoj ženskoj populaciji (*female friendly* ili *for women*). U takvim uradcima u prvom su planu pozitivan odnos partnera, međusobna povezanost, romantika i predigra. Također je važno da postoji priča, odnosno kontekst s kojim se promatračica može

povezati. Preferiraju gledati odnose koji im izgledaju realno i za koje mogu zamisliti da bi mi se mogli dogoditi u stvarnom životu.

„Znači ja volim te nekakve onako, zavođenje, te situacije koje su meni prirodne i u koje bih se ja sama upustila, i u vezi i da nisam u vezi pa da upoznam nekog čovjeka pa da to ide nekim svojim putem, znači upoznamo se pa se mazimo pa se, ne znam, oralno zadovoljavamo pa se onda i vaginalno zadovoljavamo, nekako taj neki prirodni slijed. A ovo gdje su ono, žena kuca na vrata, uzme je i baci je na krevet, zaveže ju, ne znam, to mi nije... ne odgovara mi (Matea, 26).

„Ne znam, taj neki klasični... uglavnom ti female friendly su uglavnom neke klasične, doslovno klasični seks nekakav, kužiš malo ljubljenja, malo kužiš tih nekih basic pozicija i to je ono što mi je okej. Jer, jer opet, nekako mi je najrealnije, ne mogu se postovjetit s nekim ludim seksom, ne znam, negdje... kad znam da se vjerojatno neće dogoditi, ili s gang bangom ili nešto tako...“ (Lana, 22)

Sudionice iz ove skupine napominjale su kako ne vole gledati „sirove“, pretjerano eksplicitne sadržaje lišene ikakve emocionalne povezanosti jer ih smatraju odbojnim.

U drugoj su skupini sudionice koje preferiraju znatno eksplicitnije sadržaje koji uključuju eksperimentiranje s brojem partnera, pomagalima i različitim vrstama odnosa, pa i različite oblike dominacije te grubi, „sirovi“ seks. „To su uglavnom di je jedna ženska osoba ili više muških, ili taj threesome, ali s dva muškarca, ili je to gang bang, al ne previše opet muškaraca u gang bangu (*smijeh*), to je zamorno. Ili dp, kao double penetration, hm to su uglavnom najčešće“ (Sanja, 26).

Te sudionice uzbuđuju nesvakidašnje, neobične, nekad i ekstremne situacije za koje pretpostavljaju da im se neće zaista dogoditi, a neke od njih zapravo ni ne bi htjele zaista isprobati – one pripadaju isključivo sferi mašte.

„Pa da, vjerojatno neću jer čisto jer mi se čini preneudobnim ono (*smijeh*) ne znam, tak da ono, vjerojatno i boli vjerojatno i ne znam, malo stres i to sve, al ne znam ovako mi se sviđa ono, možda baš zato što je baš kao, uuu, nešto malo prljavo i zabranjeno i ne znam šta, neki mali tabu, ono, koji mislim da je u tome valjda to uzbuđenje, cijelo, što je to nešto kao uuuuuu, vidi šta oni rade, ne znam, to ne rade svi“ (Mia, 25).

Takve su se sudionice negativno osvrnale na ponudu sadržaja koji se tradicionalno smatraju „ženskima“ jer oni za njih oni nisu dovoljno stimulativni. „Znam da ima ona kategorija „za žene“ ali ja ne znam jesam ja ikad išla gledat tamo jer mislim da, ne znam ni kakvi su tamo točno videi, ja mislim da je to presoft“ (Sanja, 26).

Sudionice sklonije pornografskim materijalima usmjerenima na žensku publiku kritizirale su nedostatnu ponudu sadržaja u kojima se prikazuje prirodan, nježan odnos dvaju partnera koji se međubno poštuju i uvažavaju.

„Ne znam, ful mi nekad dođe da, onako bi najradije kužiš, režirala nekeav pornografski film jer bih voljela onako da su malo povezaniji, kao, ne mora bit to u nekom... emocionalnom u smislu, nego više da su malo više usklađeni“ (Lana, 22).

S druge strane, sudionice koje preferiraju eksplicitne sadržaje imaju ponešto drugačiju percepciju: ističu kako je današnja ponuda pornografskih sadržaja na internetu iznimno šarolika te može zadovoljiti apsolutno svačiji ukus.

Amaterski su sadržaji u nekoliko intervjuua navedeni kao poželjniji u odnosu na „profesionalne“ uratke zbog percipirane prirodnosti i dojma iskrene privlačnosti među partnerima te realnog užitka. „Što prirodnije, to bolje. U smislu možda čak nekakve amaterske snimke su mi privlačnije jer smatram da su prirodne... Prirodnije u smislu da su zaista dvoje ljudi htjeli snimit sebe kako uživaju u odnosu, za razliku od nekakvog dogovorenog... pornografskog filma gdje... ne vidim tolku strast ili prirodno uživanje u tome“ (Ana, 24).

Sudionice koje su navele da pornografske materijale ne upotrebljavaju zamoljene su da objasne zašto im takvi sadržaji nisu zanimljivi. Odgovori su se u većini slučajeva svodili na to da dotične sudionice takvi materijali ne zanimaju niti ih stimuliraju, i to uglavnom zbog svoje niske kvalitete i esteske neprivlačnosti. Prema njihovu mišljenju, pornografski materijali koje su imale priliku gledati bili su loše snimljeni, otrcani i zatupljujući, te one stoga nemaju potrebu za daljnim istraživanjem. „Loše su napravljeni, otrcani su, te sve scene su, onako... ponekad bezveze, jako bezveze“ (Antonija, 23).

Pojedine sudionice navode kako im eksplicitni prikazi seksualnih aktivnosti, intimnih dijelova tijela i tjelesnih izlučevina djeluju sirovo i vulgarno te izazivaju gađenje, dok su druge prema njima isključivo ravnodušne: iako im ne izazivaju nikakvo gađenje, pornografske materijale smatraju dosadnima, trivijalnima ili čak smiješnima.

Dvije sudionice usporedile su gledanje pornografije s gledanjem lošeg filma. „Meni je to onako ko neki loš film d kategorije, ono, baš neki trash, u većini slučajeva ono, da, nisam uspjela, nisam uspjela naić na niti jedan koji bi mi izgledao realno, koji bi mi bio okej. I onda me to nasmijava zato jer imam osjećaj da to stvarno nije nimalo povezano s realnošću“ (Irena, 24).

Neuvjerljivost prikaza seksualnih odnosa u pornografskim materijalima svakako je najčešće navođeni nedostatak pornografije koji se istaknuo u nekoliko intervjua; prema objašnjenjima sudionica, riječ je o sadržajima koji nemaju nikakve veze s pravim seksualnim iskustvom i u kojima je sve umjetno: od nerealnih prikaza likova i situacija te lažnog užitka do pretjeranih izraza lica i pojačanih zvukova. „Pa tipa kad vidiš znači bilo kakav pornografski sadržaj, svi su nekako presavršeni, i sve je preumjetno, ne znam, ono i kada, to se sjećam kad su bili pornići ono, kad god vidiš neki pornić, to je tolko umjetno, kad shvatis da to u pravom životu ne funkcionira tako, onda nekako, ne znam“ (Marijana, 24).

Dvije su sudionice navele su kako im vizualni materijali jednostavno ne predstavljaju dostatnu stimulaciju, te ih stoga nemaju potrebu gledati. Draže su im vlastite maštarije ili „pravi“ seksualni odnosi.

„Sad baš da bih gledala cijeli jedan ono, od početka do kraja, spolni odnos ili takav neki kontakt između... nije mi to toliko interesantno i mislim da je to najviše zato što, nikad me nije, nisam nikad osjetila da me uzbuđi fotografija ili neki film, meni je potreban, po meni, dodir, ne znam, blizina, miris, okus, šta ja znam, tako nešto mi je potrebno da bih se uzbudila, ne mogu se samo na sliku“ (Karla, 27).

„Sve što je meni potrebno je zatvorit oči i ja si napravim priču u nanosekundi, i savršeno je režirana po onome što ja volim i što trebam i što želim u tom trenutku. Ispunjava moje potrebe. Maštarija je prilagođena meni, nisam ja prilagođena njoj, što imam osjećaj s pornogafijom da se ja prilagođavam onome što konzumiram, onome što vidim... a to nije u tolikoj mjeri prilagođeno meni čak i ako tražiš po vrlo specifičnim gabaritima“ (Nika, 25).

Među sudionicama koje ne gledaju pornografiju istaknule su se i dvije sudionice koje su navele kako su ranije imale naviku uporabe pornografskih sadržaja u svrhu istraživanja i masturbacije, ali su to prestale činiti promjenom vlastitih stajališta o seksu.

Shvatile su kako takvi materijali na njihovu seksualnost djeluju otupljujuće, a nametanjem određenih obrazaca seksualnog odnosa sputavaju prirodno i postepeno otkrivanje vlastitih seksualnih potreba. „Postavlja određene... uvjetovanja, parametre, postavlja neki... okvir, koji nama... znači internaliziramo nešto umjesto da sami stvorimo vlastiti način, vlastitu seksualnost vjerojatno, mislim da je to“ (Alma, 23).

Obje su sudionice izrazile prilično negativan stav o uporabi pornografije, ističući kako smanjuje potencijale i ometa slobodno spoznavanje vlastite seksualnosti. Prema njihovu mišljenju, takvi materijali doprinose stvaranju dojma da je svrha seksualnosti isključivo postizanje tjelesnog užitka, te promiču seksualne odnose bez bliskosti i intime, čime u intimne odnose unose „prljavu dimenziju“ (Alma, 23), nameću negativne stereotipe o ulogama žene i muškarca i uvjetuju „normalni“ tijek seksualnog odnosa. Vlastitim sazrijevanjem dotične sudionice zaključile su kako seksualni odnos predstavlja mnogo više razinu povezanosti od isključivo tjelesne, te su u svjetlu promjene vlastitih uvjerenja odbacile pornografiju.

„S godinama su mi se... stavovi ovaj, o seksu, iz liberalnih, iako nisam sama ne znam kako praktično živjela to, pretvorili u blago konzervativne jer sam shvatila da seks nije samo fizička stvar, nego i duhovna, energetska, kako god“ (Ines, 24).

5.3. Pornografija i rodni odnosi

U okviru ove analitičke cjeline obuhvaćene su sljedeće teme: „pornografija kao prvenstveno namijenjena muškarcima“, „društvena uvjetovanost stava žena o pornografiji“, „neravnotežan prikaz žena i muškaraca u pornografskim materijalima“ i „neuvjerljiv prikaz ženskog užitka u pornografskim materijalima“.

U dijelu razgovora koji se odnosio na to jesu li pornografski materijali namijenjeni ženama istaknulo se mišljenje prema kojem je većina dostupnih pornografskih materijala snimljena za mušku publiku. To se očituje u različitim parametrima, od vrsta dostupnih kategorija do činjenice da je većina uradaka snimljena iz muške perspektive; pri čemu oko kamere uglavnom prati ženski lik i snimaju se seksualni odnosi kakve muškarci žele gledati. Osim toga, radnja je često usmjerena na užitak muškog lika.

„Muškarcu se često onak uopće ne prikazuje lice. Al dobro (*smijeh*). Eto to je jedan primjer. Onak ne znam... žene se snimaju i naglašavaju i... kaj ja znam,

vjerojatno ono što muškarci žele vidjeti. Ne znam, nisam baš vidjela onako ne znam sad puno muškaraca za koje bi rekla uuuu kao, kako je dobar ili ne znam koji bi me sad oduševio ili šta već ne“ (Marija, 25).

Takvo se stanje tumači činjenicom da muškarci doista imaju izraženiju potrebu za seksom nego žene te su zainteresiraniji za pornografske materijale, pa je stoga logično da je ponuda prilagođena potražnji. „Mislim da muškarci imaju puno, ne znam, izraženiju tu... potrebu... seksualnu želju veću i nekako je to kod njih eksplicitnije i ono... nekako mislim da se bazira na nji... mislim da su oni uglavnom korisnici pornografije, mada sigurno postoje žene koje koriste pornografiju...“ (Antonija, 23).

Dio razgovora sveo se na to koliko su žene voljne upotrebljavati pornografiju u obliku u kojem je dostupna. Neke sudionice smatraju da je ukus ženskih korisnica pornografije zapostavljen te su one kao „usputni konzumenti“ i „kolateralne žrtve“ (Dora, 28) primorane gledati ograničeni broj sadržaja prilagođenih njihovom ukusu u moru kategorija namijenjenih muškarcima. Druga je opcija „konformirati se pornodiskursu“ (Ines, 24) i prihvatiti *mainstream* prikaze seksualnih odnosa koji se ženama načelno ne sviđaju. Takvi su zaključci uglavnom doneseni na temelju pretpostavke o nužno oprečnim preferencijama muškaraca i žena u pogledu pornografskih sadržaja i seksualnih potreba: budući da su romantičnije i osjećajnije, žene preferiraju *soft* pornografiju i erotiku, dok se muškarcima više sviđaju eksplicitni, siroviji uratci i eksperimentiranje. „Znači većina videa koja su na stranicama su prilagođena za zadovoljavanje muških potreba. Postoji jedan dio koji zadovoljava većinu ženskih potreba, a sad ovisi od ukusa do ukusa, šta voliš gledat, neke žene vole gledat vjerojatno snimke analnog seksa, međutim ja smatram da nije to nešto prvenstveno što se ženama sviđa“ (Matea, 26).

„Jer, kužiš postoji onako sto kategorija koje su vjerojatno privlačne muškarcima, a samo ta jedna female friendly, po tom... Mislim da je, da je, da je namijenjena i ženama, ali da jednostavno u manjoj mjeri se snimaju filmovi koji su možda privlačni ženama.“ (Lana, 22)

Međutim, treba napomenuti kako je dio sudionica isticao kako nema razloga da žene ne bi mogle uživati u različitim vrstama pornografije, uključujući i one izvan kategorija namijenjenih ženama. „Poznajem dovoljno žena koje stvarno uživaju u tome... Mislim da je možda, pornografija koja se producira specifična vrsta pornografije, al ne znači da je nužno... rađena za muškarce, mislim da je čisto... mislim da apsolutno žene mogu i uživaju u njoj“ (Nika, 25).

Tri sudionice kritički su se osvrnule na strogost uvriježene podjele pornografskih materijala na „ženske“ i „muške“ te izrazile stav kako nema razloga da eksplicitni sadržaji koji se tradicionalno smatraju „muškima“ ne budu uzbudljivi i ženskoj publici, ali i obrnuto. „Imam osjećaj da stalno žene, ono generalno misle kao, joj, pornografija je za muške, rađena je za muške i ne znam... to je prljavo, to je ružno, tam je sve odvratno, kao nije to lijepi seks. Mislim šta je na kraju krajeva lijepi seks, svi imaju svoje preferencije, svi imaju svoje želje“ (Marina, 25). Ukusi su različiti i svakoga mogu uzbuđivati različite vrste sadržaja bez obzira na spol, a „ženske“ preferencije obuhvaćaju mnogo raznolikije vrste sadržaja od onih koje su ponuđene u *female friendly* kategorijama. „Mislim da žene mogu gledat sve, svakakve kategorije, mogu gledati rough sex, mogu gledat to, a ljudi misle da to nije za žene baš, pa su onda stvorili kategoriju kao za žene“ (Sanja, 26).

Kategorija *women only* u ovoj se skupini sudionica smatra odrazom uvriježenih stereotipa o ženskim seksualnim maštarijama više nego istinskih preferencija korisnica. „Postoje one kategorije, kao women only, ne znam šta, ono i to je sve to se kao trude bit... trude zadovoljit žensku ponudu, ali mislim da je to više kao ono nešto što netko misli da žene vole, nego što su možda žene same birale i to sve. Al opet mislim, ovisi od žene do žene“ (Mia, 25).

U ovom je kontekstu spontano došao do izražaja i kritički stav sudionica prema tabuizaciji ženske uporabe pornografije i društvenom uvjetovanju stava žena o pornografiji u okviru kojeg se žene odgaja u uvjerenju da uporaba pornografije nije aktivnost namijenjena ženama, nego je rezervirana za muškarce. Neke sudionice smatraju kako se tom činjenicom djelomično može objasniti pretpostavljeni manjak ženskog interesa za uporabu pornografije.

„Mi nismo tolko društveno uvjetovane da u njoj smijemo uživati, nemamo to neko dopuštenje, kulturološki. Nemamo tu naviku. I mislim da je to možda također komponenta, možda je dijelom rađena za muškarce, a dijelom i to što žene... na neki način možda nije društveno prihvatljivo, u širem društvu... da žene uživaju pa utoliko jedno povlači drugo“ (Nika, 25).

Ženska suzdržanost prema seksualnosti i pornografiji objašnjava se utjecajem društvene okoline koja ženama nameće čedno, damsko ponašanje.

„A mislim da je, je, da društvo je krivo za to, to je tak, šta ja znam. Jer su žene nekako više bile te koje su bile ono... povučeniije, čednije, mirnije, ono, smatralo se više neprimjereno za ženu nego za muškarca, kao i psovanje, kao i... pljuvanje

i tako dalje i tako dalje, to su ti neki kao... spada mi u te neke manire kojima su žene naučene, isprogramirane, a da ni same ne znaju zašto, znači nekako društveno uvjetovane“ (Marina, 25).

Sudionice su navodile kako imaju dojam da im je kao ženama seksualnost, a osobito pornografija, i dalje zabranjena tema. Dok se potreba muškaraca za uporabom pornografije podrazumijeva, smatra prirodnom te se o njoj u društvu slobodno razgovara, djevojke o takvim iskustvima razgovaraju isključivo u društvu bliskih prijateljica (premda neke ne čine čak ni to), a spominje se i nametnuti osjećaj srama prilikom razgovora o upotrebi pornografije u društvu. „Nisam sigurna da bih sad na sva zvona u nekakvom muškom društvu počela raspravljati o tome kakavi me videouratci privlače i da, ono, što točno gledam“ (Marina, 25).

Govoreći o ovoj temi sudionice su pokazivale nezadovoljstvo takvim stanjem, u vidu kolutanja očima i povišene intonacije, a neke su i izravno izražavale određenu dozu otpora.

„Stvarno me smeta ta percepcija da žene ne gledaju pornografiju, mislim stvarno nemam nijednu jedinu frendicu koja ne konzumira, ne gleda pornografiju barem u nekom periodu svog života, i to me sve... voljela bih kad bi se cijeli taj tabu oko toga da žene ne gledaju pornografiju, kad bi se maknuo. I to ne kao da gledaju samo čisto da vide sto se dešava nego da baš koriste u određene svrhe“ (Lana, 22).

Takav je otpor primijećen najviše kod sudionica koje su se izjasnile kao korisnice pornografije, ali su i sudionice koje takve materijale ne upotrebljavaju kritične prema društveno ograničenoj slobodi izražavanja žena o pitanjima seksualnosti.

„Ja mislim da su žene jako zatvorene po tom pitanju i to je ono što kažem iz svog iskustva, žene nikad ne pričaju o tome, nikad. Dečki više pričaju, možda ne pričaju apsolutno sve detalje ne znam, al oni puno više pričaju o seksu... Nezdavo je jer, žene nisu, nisu slobodne po tom pitanju. Uvijek sram, uvijek, joj ne daj bože da kažem nešto, ispast ću prostak, ono prostakuša, ispast ću perverzna ili ovo ono. A činjenica je da su žene perverzne“ (Marijana, 24).

U okviru intervjua sudionice su zamoljene da komentiraju kako su ženski i muški likovi prikazani u pornografskim materijalima. Valja napomenuti kako su se pri iznošenju odgovora sudionice ograđivale od generalizacije – korisnice pornografije navodile su kako su postojeći sadržaji vrlo raznoliki te je stoga teško izdvojiti univerzalni obrazac. Sudionice koje pornografiju ne upotrebljavaju isticale su kako,

budući da nemaju naviku pretraživanja sadržaja, nemaju dovoljan uvid u raznolikost materijala i donose zaključke isključivo na temelju nekoliko pogledanih videozapisa.

„Rekla bih da su u nekim filmovima definitivno, ono što kad vidim mi ne odgovara, u nekim od tih stvari one jesu objekti, one jesu stvari koje se koriste za užitak, u drugima su one apsolutno ravnopravni sudionici, koji u tome uživaju, u trećima... su one možda čak dominantnija strana“ (Nika, 25).

Međutim, pri analizi odgovora ipak je uočen konsenzus u pogledu percepcije prikaza žena koji prevladava u većini pornografskih materijala na koje su sudionice nailazile: ženski su likovi uglavnom prikazani kao seksualni objekti namijenjeni pružanju užitka muškom liku. Većina sudionica ženske likove u pornografskim uratcima doživljava kao neravnopravne u odnosu na muškog partnera. Dominacija muškog aktera manifestira se na različite načine; on inicira radnju, vodi glavnu riječ i upravlja tijekom odnosa. Nadalje, često se implicira kako su ženski likovi naivni, djetinjasti, niže inteligencije ili morala, često ih se patronizira ili ismijava.

„Postoji tip pornografije koji je uvijek više usmjeren na to da je... žena na neki način... podređena. Da li je ona izrazito mlađa ili je slabija, i, ne znam, onemogućena da izađe iz situacije ili tako nešto, mislim da je... da je to usmjereno na nekakav niži položaj žene... možda, napaljujuće za muške gledatelje“ (Ana, 24).

U takvoj neravnopravnoj konfiguraciji odnosa uloga ženskog lika opisana je kao „pasivni sudionik“ ili „ispunjavateljica želja“. Uloga muškog lika najčešće je opisana kao uloga „vršitelja radnje“, „inicijatora“ i „pokretača“. Osim toga, uglavnom se radi o privlačnim djevojkama, za razliku od muških likova kod kojih to nije slučaj; ističe se „životinjski“ aspekt muškarca, veličina penisa i izdržljivost. „Uloga žene je da bude lijepa, i da bude privlačna, a muškarci su više kao da taj manualni, fizički dio odrade“ (Lana, 22).

Neke sudionice takvu dinamiku odnosa tumače kao odraz odnosa muškaraca i žena u stvarnom društvenom životu; konkretno, pornografija je eksplicitan prikaz onoga kako se muški rod, odnosi prema ženskom rodu, a često služi i kao predložak za daljnje perpetuiranje takvog obrasca: „Pornografija je u biti začarani krug. Nastao je tako što... nastao je iz onoga kako se muškarac odnosi prema ženi, i tim putem je to legitimizirao i afirmirao i putem tog zapravo ponovno prenosi u stvarni život“ (Alma, 23).

Sudionice se razlikuju prema reakcijama na neravnopravnost odnosa moći u pornografskim sadržajima, za neke od njih ona je odbojna, a pri gledanju takvih sadržaja osjećaju ljutnju i empatiju sa ženskim likom.

„Bila bih ljuta na tu činjenicu da se nju u tom trenutku ne uvažava, da njen užitak također nije... ne da nije prioritet nego da nije ravnopravan... faktor. To bi me razljutilo, taj nedostatak ravnopravnosti. Taj moment onak korištenja nje umjesto njenog sudjelovanja, ili obrnuto, mislim i obrnuto, vjerujem, nisam vidjela tako nešto, ali vjerujem da bi. To bi me vjerojatno razljutilo, jer... hej, ona je isto dio ovoga. Taj nedostatak nje kao faktora, kao čimbenika... ta neravnopravnost. Ti odnosi moći.“ (Nika, 25)

Sudionice koje su prethodno opisivale kako ih uzbuđuju eksplicitniji sadržaji navode kako im je dominacija muškog lika prilično stimulativna u okviru fantazije, a dvije su sudionice navele da ih mogu uzbuditi čak i nasilni sadržaji.

Kao zasebna tema ističu se i komentari koji se odnose na prikaz ženskog seksualnog užitka: muški je orgazam vidljiv te je na njega usmjerena čitava radnja – uradak traje koliko i stimulacija muškog aktera. S druge strane, sudionice primjećuju da u isječcima nedostaje prikaza oralne ili bilo kakve druge stimulacije žena. Budući da ženski orgazam nije vidljiv, gledatelj ne može biti siguran je li ženski lik doživio orgazam. Unatoč tome, tijekom cijelog je odnosa prisutan dojam izrazitog užitka ženskog lika koji se često prikazuje preuveličano i pretjerano vokalizirano, zbog čega djeluje odglumljeno i neuvjerljivo: „Taj njezin užitak je na entu potenciju prema onom što ona stvarno vjerojatno osjeća“ (Dora, 28), te je u službi stimulacije muškog aktera i publike.

„Dosta često sam na to naišla, dosta onako umjetan prikaz užitka... žene, gdje mi je onako pretjerano i... uopće zapravo ne razumijem zašto je to ono što je privlačno, ako je to to što je privlačno... prikaz nekakvog ono umjetnog uživanja žene, gdje ona naprosto ono pretjeruje u... uzvicima i... ne znam, (*smijeh*) željama, gdje mi to nije, ne djeluje mi prirodno“ (Ana, 24).

Sudionice koje preferiraju gledati materijale iz kategorija usmjerenih na žensku publiku navodile su kako je u takvim materijalima ženski užitak zastupljeniji, te je i cjelokupan odnos muškog i ženskog lika nešto ravnopravniji.

„Zato što se u ovim kategorijama koje ja gledam, se... kao više posvećuje zadovoljstvu žene, znači... češće se vidi oralni seks koji pruža muškarac i više se vidi kao neko posvećivanje pažnje ženskom orgazmu, što je meni privlačno, nego u drugim kategorijama, zato mi je ta kategorija privlačna“ (Lana, 22).

5.4. Utjecaj pornografije na samopouzdanje i seksualnost

U okviru cijeline „utjecaj pornografije na samopouzdanje i seksualnost“ istaknule su se sljedeće teme: „negativan utjecaj na samopouzdanje u mlađoj dobi“, „nerealnost pornografije“, „raznolikost izgleda pornoglumica“ „utjecaj medija na samopouzdanje“, „obogaćivanje seksualnog života“ i „sputavanje razvoja seksualnosti“.

U dijelu intervjua koji se odnosio na utjecaj gledanja pornografskih sadržaja na samopouzdanje nekoliko je sudionica spomenulo kako su im prikazi ženskog tijela i izvedbe seksualnih činova u pornografskim sadržajima stvarali negativan pritisak u mlađoj dobi, u razdoblju rane adolescencije, kada su općenito bile nesigurne u vezi s vlastitim izgledom i seksualnosti, kada nisu imale seksualnog iskustva te nisu bile sigurne što se od njih očekuje, kako u romantičnoj vezi tako i u aspektu seksualnih odnosa.

„Bila sam mlađa cura od petnaest, šesnaest godina, niti sam se još kao prvo formirala kao osoba, niti fizički... u odnosu na žene... ovaj, sasvim sigurno sam se uspoređivala. Ovo ne valja na meni, zašto sve imaju ovo ovako, ja ovako nemam, to je od tih najobičnijih... Al dobro, to je relativno brzo do neke mjere prestalo“ (Alma, 23).

„Kad bih bila mlađa i kad bih vidjela nešto od toga ili eventualno bi bilo u pitanju, neki čin koji... u kojem se ja u stvarnom životu ne bih osjećala dobrom, ugodnom ili kompetentnom, ili ga ne bih bila sposobna fizički izvest zato što ne mogu napraviti, ne znam, ne mogu se saviti u tolikoj mjeri ili nešto... da, mislim da bi mi definitivno utjecalo na... na samopouzdanje, ali bih rekla da je to bilo vrlo kratkog, kratkog vijeka“ (Nika, 25).

S druge strane, velika većina sudionica negira negativan utjecaj u sadašnjoj, odraslijoj dobi. Odrastanjem, stjecanjem samopouzdanja i iskustva u vezama te seksualnim odnosima shvatile su da ne moraju niti žele izgledati kao žene iz pornografskih materijala niti da nužno moraju prakticirati seksualne aktivnosti onako kako su prikazane u takvim sadržajima.

„Nakon nekog trenutka u životu vjerojatno, svakome postane bitnije... njegovo osobno zadovoljstvo, ne samo seksualno nego... na emocionalnoj razini, postaje

bitnije od toga... što je u skladu sa onim što se smatra normalnim, opet pod navodnim znakovima“ (Alma, 23).

Većina sudionica prilično odlučno odbacuje ideje o usporedbi sa ženskim likovima iz pornografskih materijala uz argument da je sfera pornografije nerealna, inscenirani svijet koji je od njih potpuno distanciran i nema nikakve veze s njima i njihovim stvarnim seksualnim životom. „Nekako mi je to potpuno druga stvar, to je ono, za mene u biti ono, neki nestvaran svijet koji nema u biti nikakve veze sa mnom“ (Mia, 25).

„Ja recimo imam ful svijest o tome da je to... se radi za publiku i za... da to netko snima i da će to kasnije gledati i da je to namjerno sve malo još dotjerano, uljepšano“ (Marina, 25).

Iako promatraju što se događa u pornografskim uratcima, ne doživljavaju ih kao izvor pritiska pri kreiranju vlastitog seksualnog života ili slike o sebi.

„Ne uspoređujem se u stilu da... zašto, u negativnom smislu da, zašto ovo nije ovako, nego ono, ponekad se zapitam, zar stvarno može ovako? (*smijeh*) Zanimljivo mi je, zanimljiva mi je ta dinamika, ali mislim da nije realna, tako da se ne zabrinjavam previše zbog toga“ (Dijana, 25).

Osim toga, spominje se činjenica da se u pornografiji, osobito u kategorijama amaterskog tipa, zapravo ni ne propagira univerzalni, idealizirani model ženske ljepote – ženski likovi u pornografiji se vrlo razlikuju kad je riječ o, primjerice, veličini grudi te tjelesnom obliku i težini.

„U pornografiji je, možda čak se prikazuju različiti tipovi tijela, više nego u ... mainstream medijima, gdje vidiš jedno, a ovdje imaš i neki spektar različit, kroz pornografiju. Da. To je to (*smijeh*). Mislim... nije moj stav da sad trebamo težiti tome, al samo kažem da više... više tipova tijela se vidi kroz pornografiju nego kroz mainstream medije“ (Dora, 28).

Sudionice svoje seksualne odnose jasno razdvajaju od odnosa prikazanih u pornografiji – oni su ravnopravni, nenamješteni i osjećajni, a upravo sitne nepravilnosti i nespretnosti daju im dodatni šarm, prirodnost i autentičnost te doprinose istinskom osjećaju bliskosti, čega u pornografiji uglavnom nema. Većina sudionica navodi zadovoljstvo kvalitetom seksualnih odnosa, osobito sudionice koje su u duljoj vezi.

U okviru rasprave o utjecaju pornografije na samopouzdanje i sliku o sebi istaknula se važna tema koja nije bila predviđena istraživačkim pitanjima, ali se čini nezaobilaznim spomenuti je jer je neizravno povezana s percepcijom pornografije kao izvora negativnog utjecaja na samopouzdanje žena. Naime, iznoseći komentare o

utjecaju pornografije na samopouzdanje sedam je sudionica odbacilo mogućnost negativnog utjecaja pornografskih sadržaja na vlastitu sliku o sebi, spontano usmjeravajući raspravu na mnogo izraženiji (negativni) utjecaj medija, reklama, časopisa i sadržaja iz popularne kulture (TV serija i filmova). Čini se da je jedan od razloga iz kojeg sudionice takve sadržaje percipiraju kao veći izvor pritiska njihova sveprisutnost u svakodnevici. Za razliku od pornografije koja je i dalje uglavnom ograničena na specijalizirane internetske i televizijske kanele, mediji prožimaju svaki aspekt života.

„Misim da ono, tipa više utjecaja s te strane imaju neki mediji koji su, ono posvuda. Mislim, i pornografija je naravno da je ona nekako posvuda, ali nije baš tako izložena kao neki ono Victoria's Secret... neke... revije, ne znam, neki modni časopisi koji možda mogu više utjecati na to kako se žena osjeća.. .zato što se tamo nekako idealizira žena, i... ne povezuje se to direktno sa seksom, nego se to nekako... ono... primjenjuje u svakodnevnom životu... mislim da to možda više utječe... i nekako je sveprisutno, tako da za neke cure, tipa mlađe, mislim da ih puno više može oštetiti to šta... su okružene i bombardirane sa takvim stvarima nego što im je netko nekad možda pokazao neki klip“ (Antonija, 23).

Kako je već spomenuto, u pornografskim sadržajima prikazani su različiti oblici tijela. Međutim, ideal ženske ljepote predstavljen u medijima puno je uniformiraniji; obično se promoviraju vitke žene bez tjelesnih nedostataka čime se stvara dojam da postoji jedinstveni, univerzalni model prihvatljivog i privlačnog tjelesnog izgleda.

„Pa ne znam, u... porničima mi nije tolko, nije uopće stavljen nekako ja mislim... naglasak kako netko na primjer izgleda, jer ima raznih i kategorija od debelih, mršavih, small boobs, big boobs, azijatkinje, crnkinje, tako da ima raznovrsnih, nekako, i nikad ne uspoređujem se s njima, a kad vidiš ovako po plakatima, milijun žena koje su jednostavno iste, fotošopirane mršave, onda imaš kao, koda moraš tako izgledati, kak bi rekla, više je pritisak ja mislim od tih medija koji su ne znam, posvuda ovako, časopisi i televizija, nego pornografija“ (Sanja, 26).

Osim toga, u sadržajima popularne kulture prikazuju se ženski likovi koji su mladim ženama predstavljeni kao uzori s kojima se mogu identificirati i uspoređivati. Njihov privlačan izgled povezan je s cijelim paketom poželjnih osobina koje bi mlada žena trebala posjedovati (karijera, karakter i način života). Likovi iz pornografskih sadržaja su plošni, nisu pamtljivi i nemaju identitet s kojim se sudionice mogu povezati, a

pornografski sadržaji predstavljaju isključivo „potrošni materijal“ o kojem ne razmišljaju izvan okvira uporabe.

„To više mi na to utječu, ne znam, romantične komedije ili serije, tako neke stvari. Ne znam jer ono... jer tamo mislim ono ipak kao imaš više karaktera recimo, onda kao, aaa vidi kao, ova cura radi ovaj posao, ne znam, ima mačku, ovo ono ima novce i može putovat okolo, onako više mi je to... jer je izravno povezano sa mnom i s onim što bi ja htjela onako“ (Mia, 24).

Sudionice koje upotrebljavaju pornografiju opisuju utjecaj uporabe tih sadržaja na svoju seksualnost kao neutralan ili umjereno pozitivan. Neke od njih smatraju kako gledanje pornografije ni na koji način nije utjecalo na njihove stavove o seksualnosti: ti su sadržaji isključivo pomoćno sredstvo čija je funkcija ograničena na sferu masturbacije te o kojima u svakodnevnom životu uopće ne razmišljaju.

„Imam osjećaj da apsolutno nikako ne utječe na moje stavove o seksu ili nešto tako, znači to isključivo koristim za taj... za taj trenutak kad sam sama i kad mi treba nekakva vizualna stimulacija i to je to. Nemam nikakve reakcije, ne razmišljam o tome poslije, čak mislim da možda ne razmišljam o tome ni za vrijeme gledanja toga, to je samo čisto da je nešto tu pored mene i to je to“ (Lana, 22).

S druge strane, neke sudionice pornografiju doživljavaju kao pozitivan izvor inspiracije za eksperimentiranje, upoznavanje vlastite seksualnosti, obogaćivanje seksualnog života i izbjegavanje dosade. Također navode doprinos takvih sadržaja vlastitoj osviještenosti o različitim seksualnim praksama te toleranciji prema raznovrsnim potrebama.

„Ne znam, možda mi je čak i neki širi spektar toga postao ono što je normalno i privlačno, možda u tom smislu je djelovalo na otvorenost, jer mi je više stvari postalo normalno, više stvari mi je... postalo na neki način fora, kao ideja za probat, kao... možda mi je poboljšalo moju spoznaju seksualnosti, a i moj seksualni život“ (Ana, 24).

„Ne znam ponekad mislim da je jednostavno dobro i maštati i gledati te videe ne znam da ti malo proširi vidike, šta, šta se sve može, da ne postane dosadan seksualni odnos možda“ (Sanja, 26).

Također se navodi informativna ili edukativna funkcija pornografije u početnim fazama istraživanja (tu su prednost navodile i sudionice koje pornografiju ne upotrebljavaju).

S druge strane, nekoliko je sudionica spomenulo negativan učinak pornografije na razvoj vlastite seksualnosti, osobito u mlađoj dobi. Smatraju da pornografski

materijali nude iskrivljenu sliku seksualnog užitka kao neizbježnog doživljaja pri svakom seksualnom činu. Neke od sudionica spomenule su kako su pod utjecajem gledanja pornografije u ranijim stadijima svojeg seksualnog života glumile seksualni užitak ili su se osjećale loše ako u seksualnom iskustvu ne bi uživale onako kako je to prikazano u pornografskim uradcima.

„Imala sam pritisak, mislila sam da to mora... se dogoditi svaki put, da žena svaki put mora svršiti, mislim... znala sam da to vjerojatno nije ostvariv cilj, ali... osjećam pritisak jer misliš da svi drugi ljudi uživaju više od tebe, jel, jer to je... mislim... jer to gledaš, jel. To je ono što poznaš iz filmova i onda misliš da je to realna situacija, a nije“ (Dora, 28).

Izneseno je mišljenje prema kojem pornografija stvara predožbu o tome kako dobar seks treba izgledati, pri čemu uvjetuje određene poželjne elemente kvalitetnog odnosa.

Dio sudionica naveo je kako su gledajući pornografiju prenosile obrasce seksualnih aktivnosti viđenih u takvim materijalima u vlastiti seksualni život, iako im se takve aktivnosti nisu istinski sviđele, već su činile ono što im je predstavljeno kao normalno, umjesto da se fokusiraju na vlastite potrebe. Stoga smatraju da im je gledanje pornografije omelo razvoj seksualnosti.

„Prvih nekoliko godina i nekoliko partnera znači... nisam, u biti sam više manje radila ono što sam vidjela da se radi. (...) Ne, da nije... da nije bilo pornografije vjerojatno bih prije shvatila u biti što mi se sviđa, ovako sam se ponašala... prema onome što mislim da bi mi se trebalo sviđet. Prema onome kako sam vidjela da su se ponašale žene, identificirala sam se s njima. I trebalo mi je zapravo duže vremena“ (Alma, 23).

Sudionice koje su pornografiju prestale upotrebljavati navele su kako im je seksualni život kvalitetniji otkad su same počele istraživati vlastite potrebe, bez vanjskih pritisaka.

5.5. Pornografija i odnos s partnerom

Ova analitička cjelina obuhvaća sljedeće šire teme: „uporaba pornografije kao samostalna aktivnost“ i „permisivan odnos prema partnerovoj uporabi“.

Kad je riječ o sudionicama koje su se izjasnile kao korisnice pornografije, treba istaknuti kako su sve navele da gledanje pornografije prakticiraju isključivo kao samostalnu aktivnost i to doživljavaju kao dio vlastite intime o kojemu većina njih može

slobodno razgovarati s partnerom, ali tu praksu nemaju potrebu s njime dijeliti. „Nekako odvajam tu svoju osobnu seksualnu stranu od te strane koju imam s partnerom. To su mi nekako dvije sfere“ (Mia, 25).

Ni kod jedne sudionice nije zamijećen istaknuti interes za uporabu pornografije s partnerom, iako neke sudionice takav način uporabe vide kao mogućnost u budućnosti. U društvu partnera preferiraju se usredotočiti na vlastiti seksualni odnos umjesto na promatranje tuđih. Sudionice koje iskustvo zajedničke uporabe već imaju uglavnom ga opisuju neutralnim rječnikom. „Tad smo skupa gledali, nismo sad ono, to je bilo nekoliko navrata onako ali... nije mi to bilo nekakvo iskustvo sad kao woow, sad smo od toga puno profitirali, ali nije bilo ni negativno“ (Lana, 22).

U okviru ove teme sudionice su zamoljene da komentiraju i odnos vlastitog partnera¹ prema pornografskim materijalima. Zanimljivo je kako su sve sudionice izrazile u najmanju ruku permisivan stav o partnerovoj konzumaciji. Za sudionice koje i same prakticiraju gledanje pornografije, partnerova potreba za vizualnim seksualno eksplicitnim materijalima posve je prirodna i uobičajena, kao i njihova vlastita. „Mislim da je to sasvim normalno. Da gleda, mislim to je potreba ko i hrana skoro pa, ako mene nema tamo mislim, eto nek pogleda neki video (*smijeh*)“ (Sanja, 26).

Međutim, čak i sudionice kojima se pornografija osobno ne sviđa odvajaju partnerovo pravo na izbor od vlastitih stavova i navika, a praksu uporabe pornografije smatraju sferom partnerove slobode u koju ne zadiru. „Znam da ih gleda, stvarno znam da ih gleda ali ovaj... meni to ne smeta. Iskreno, stvarno mi ne smeta i... nikad nije imao očekivanja od naših odnosa barem da sam ja primijetila, da to mora izgledat kao na filmu“ (Irena, 24). Nijedna sudionica nije izrazila osjećaj ugroženosti partnerovim navikama, ali napominju kako bi se tako osjećale u slučaju kada bi partnerova uporaba prešla granicu, poprimila ovisnički karakter i počela narušavati njihov osobni seksualni ili emocionalni odnos. „Da primijetim da ono, ne znam, da sam primijetila da to redovito, da ne može bez toga ili... da mu je to... da nije svjestan da su te stvari isto ono... namještene i da to u stvarnom životu ne izgleda uvijek tako, da možda i nije u redu da neke stvari izgledaju tako... šta ja znam ima raznih tih... onda bi mi to smetalo“ (Karla, 27).

¹ Devet sudionica navelo je kako ima stalnog partnera, tri sudionice imaju seksualnog partnera s kojim nisu u vezi. Sudionice koje nisu imale partnera zamoljene su da se osvrnu na posljednjeg partnera.

6. RASPRAVA

Na početku rasprave potrebno je skrenuti pažnju na ograničenja ovog istraživanja koja svakako treba uzeti u obzir prilikom tumačenja dobivenih rezultata. Prije svega, valja imati na umu da su izvedeni zaključci doneseni na temelju 16 pojedinačnih iskaza žena mlađe dobi koje su u trenutku provedbe intervjua završile studij ili studirale te su najmanje posljednjih pet godina života provele u urbanoj sredini, na temelju čega se može pretpostaviti da su njihovi stavovi o pornografiji liberalniji i permisivniji nego nego što bi se ustanovilo istraživanjem na heterogenijoj skupini žena te dobi iz Hrvatske. Osim toga, treba napomenuti da je analizu (kodiranje i identificiranje tema i podtema) provela jedna osoba, zbog čega su pristranost i subjektivnost u analizi i interpretaciji rezultata potencijalno izraženije nego što bi bile da ih se moglo usporediti i usuglasiti s ishodima još jedne ili više neovisnih analiza i interpretacija prikupljenog materijala. S obzirom na navedena ograničenja, treba imati na umu da se rezultati ovog istraživanja mogu samo donekle generalizirati. Oni, doduše, mogu poslužiti kao polazišna točka za dublje razumijevanje i daljnje istraživanje ispitivanog fenomena.

Rezultati dobiveni u prvoj tematskoj cjelini pokazuju da su sudionice svoj prvi susret s pornografskim materijalom doživjele u prilično ranoj dobi. Osim toga, gotovo sve sudionice su se u prvo samostalno istraživanje pornografije, potaknuto znatiželjom i interesom za istraživanje seksualnosti, upustile u dobi rane adolescencije. Neophodno je spomenuti doprinos interneta slobodi sudionica pri istraživanju ponude materijala. Prema Wright i sur. (2013), tehnološki napredak rezultirao je stalnim porastom udjela pojedinaca koji upotrebljavaju pornografiju, a upravo je u razdoblju rane adolescencije sudionica iz ovog uzorka započela masovnija uporaba širokopojasnog interneta umjesto *dial-up* modemske veze kojim je omogućen jednostavan, anonim i besplatan pristup sadržajima koji im prije nisu bili nadohvat ruke. Iako su se prvi susreti s pornografijom odvijali posredstvom „tradicionalnih“ kanala (časopisa i TV programa), samostalno istraživanje u adolescenciji, kao i trenutačna uporaba (u slučaju korisnica koje su nastavile upotrebljavati takve sadržaje) odvijaju se isključivo internetom.

Odgovori sudionica koje su se izjasnile kao korisnice pornografije, a koji se odnose na njihovu motivaciju za uporabu pornografskih materijala, uglavnom se podudaraju s rezultatima dobivenima prethodno provedenim istraživanjima (Brajdić Vuković i sur., 2013; Smith, 2007; Wilson-Kovacs, 2009, citirano u Benjamin i Tlusten,

2010, str. 20). Međutim, zanimljiv je rezultat povezan s vrstom sadržaja koju najčešće gledaju. Ranija istraživanja pokazuju da su žene sklonije odabiru seksualno eksplicitnih materijala koji sadržavaju kontekst emocionalne povezanosti te nalikuju na njihov seksualni život (Brajdić Vuković i sur., 2013; Benjamin i Tlusten, 2010), a iskazi jednog dijela sudionica iz ovog uzorka svakako su u skladu s tim zaključkom. Međutim, kristalizirala se i druga skupina korisnica kojima su stimulativni „siroviji“ sadržaji lišeni konteksta emocionalnog odnosa, a koji prema općeprihvaćenim parametrima odgovaraju stereotipu „muške“ pornografije. Riječ je o sudionicama koje pornografiju doživljavaju kao poligon za eksperimentiranje i istraživanje vlastite mašte, a pri gledanju pornografije uzbuđuju ih seksualne aktivnosti koje ne prakticiraju u stvarnosti. Čini se da je u spomenutim dvjema skupinama riječ o različitim potrebama prilikom maštanja; određene sudionice od pornografskih sadržaja očekuju da im prikažu seks koji nalikuje njihovom vlastitom intimnom životu, dok druga skupina sudionica istražuje alternativne mogućnosti.

Oprečna mišljenja prisutna su i kad je riječ o tome koliko su žene voljne gledati *mainstream* pornografiju koja je prvenstveno usmjerena prema muškoj publici, a u kojoj se uglavnom prikazuje hedonistički aspekt seksualnosti odvojen od emocionalnog odnosa (Kutchinsky, 1998). Pritom se primjećuje da su sudionice sklone vlastite preferencije „uopćavati“ na cjelokupnu populaciju korisnica pornografije. Prema mišljenju jedne skupine sudionica, žene su samo „usputni konzumenti“ pornografije jer je izbor materijala prilagođenih njihovom ukusu ograničen na ponudu jedne kategorije. Iznesen je i stav prema kojem žene koje su stekle naviku uživanja u „muškoj“ pornografiji čine to jer su se prilagodile dominantnom pornodiskursu (što je na tragu argumenta Russell (1992) koja tvrdi kako su žene koje uživaju u pornografiji na to prisiljene, a njihov je užitak društveno konstruiran). S druge su strane sudionice koje podjelu pornografije na „mušku i žensku“ kritiziraju i odbacuju kao rezultat neutemeljnih predodžbi o ženskim seksualnim potrebama koje se stereotipno povezuju isključivo s romantičnim odnosom, te ističu važnost individualnih preferencija svake žene.

Ovakve polarizacije upućuje na to da ženske preferencije nije jednostavno svesti isključivo na određenu vrstu materijala. Autori van Oosten i Boot (2015) ističu kako postoji mogućnost da se stavovi i prakse povezane sa seksualno eksplicitnim materijalima razlikuju unutar rodne skupine jednako kao i između njih, te da bi shodno tome pri istraživanju razine uzbuđenja, stavova i reakcija na pornografiju trebalo uzeti u

obzir individualne razlike, poput osobina ličnosti i predispozicija. Imajući na umu nemogućnost generalizacije, može se reći kako spomenuti rezultat ide u prilog tom zaključku.

Treba se osvrnuti i na iskaze sudionica koje su navele kako prilikom upotrebe pornografije doživljavaju kontradiktorne reakcije, pri čemu ih pornografski materijal uzbuđuje, ali netom nakon postizanja užitka osjećaju gađenje ili određeni oblik krivnje zbog uživanja u takvom sadržaju. Takve dvojake reakcije nisu utvrđene samo ovim istraživanjem (Ciclitra, 2004). Premda je teško donositi zaključke uzimajući u obzir ovako ograničeni uzorak, moguće je da spomenuti osjećaj odbojnosti naučen, odnosno da je riječ o internalizaciji društvenih normi prema kojima uživanje u eksplicitnim sadržajima nije prihvatljivo za žene. Osim toga, budući da su neke sudionice spomenule kako često maštaju o situacijama koje su im u stvarnom životu neprihvatljive, moguće je da osjećaj krivnje proizlazi iz činjenice da sadržaj koji su gledale nije u skladu s njihovim stvarnim seksualnim praksama ili moralnim uvjerenjima.

Među sudionicama koje pornografiju ne gledaju dominantni razlozi za odbijanje takvih sadržaja jesu nedostatak interesa i ravnodušnost. Većina sudionica koje ne gledaju pornografske materijale to čine isključivo zato što ih oni ne uzbuđuju, nisu im zanimljivi ni uvjerljivi, odbojno im je gledati tuđe seksualne odnose ili im vizualni podražaji jednostavno nisu dovoljno stimulativni. Manji dio sudionica koje su spomenule da su pornografiju prestale upotrebljavati seksualnosti pripisuje značenje „više dimenzije“ te se dobiva dojam da seksualne odnose doživljavaju prvenstveno kao put ka emocionalnom pa čak i duhovnom, energetskom zbližavanju te stvaranju prisnosti. Budući da su uglavnom usredotočeni na tjelesni užitak, pornografski materijali u takvo uzvišeno poimanje seksa unose „prljavu dimenziju“ te predstavljaju smetnju na putu do spoznaje „prave“ seksualnosti.

Sudionice su svjesne obrasca rodni odnosa koji prevladava u *mainstream* pornografiji, a koji, prema njihovim komentarima, uključuje objektivizaciju žena, dominaciju muškarca i usredotočenost na muški spolni užitak. Međutim, premda je znatan dio sudionica izrazio antipatiju prema sadržajima u kojima su žene prikazane kao pasivni seksualni objekti, ne dobiva se dojam da se zbog prikaza neravnopravnih odnosa one osjećaju ugroženo u političkom ili društvenom smislu. Nejednak tretman muškog i ženskog užitka pripisuju činjenici da je muška publika i dalje primarna ciljna skupina proizvođača seksualno eksplicitnih materijala, a raspodjelu moći u korist muškaraca tumače kao odraz patrijarhalnog društvenog naslijeđa, pri čemu se neravnopravni

odnosi muškaraca i žena u pornografiji uglavnom percipiraju kao simptom, a ne uzrok stvarnih patrijarhalnih odnosa u društvu. Osim toga, ne čini se da sudionice nužno internaliziraju rodne uloge prikazane u pornografiji, barem u odrasloj dobi. Seksualne odnose prikazane u pornografiji jasno odvajaju od vlastitog intimnog života, a od partnera očekuju poštovanje i posvećivanje pozornosti njihovu užitku. Sudionice koje uživaju u prikazima muške dominacije time svjesno istražuju granice vlastite mašte, ali vlastite seksualne odnose opisuju kao ravnopravne.

Većina sudionica smatra da su primarna publika proizvođača pornografije muškarci jer oni, kako navode, doista imaju izraženiju potrebu za seksom. Međutim, u ovom kontekstu govori se i o rodnoj uvjetovanosti stava prema pornografiji na koju utječu tradicionalne društvene norme kojima se ženama apriorno ugrađuje negativan stav o pornografiji kao sadržaju koje ženama ne priliči gledati (Brajdić Vuković i sur., 2013).

Zanimljiv je i rezultat prema kojem sudionice negiraju negativan utjecaj prikaza ženskog tijela i izvedbe seksualnih činova na vlastito samopouzdanje u odrasloj dobi (slične rezultate dobili su Brajdić Vuković i sur. (2013) te Zubčić (2007)). Pornografiju doživljavaju kao inscenirani svijet koji je odvojen od njihova stvarnog života, te stoga ne predstavlja izvor pritiska. Prema Peter i Valkenburg (2006), percipirana realnost sadržaja pozitivno je povezana s razinom utjecaja na stavove. Budući da sudionice pornografiju doživljavaju kao sferu nerealnog, ona ne predstavlja mjerilo za procjenu vlastitog izgleda ili kvalitetu vlastite izvedbe seksualnih aktivnosti.

Osim toga, sudionice su istaknule raznolikost prikaza tjelesnih figura u pornografskim uratcima u odnosu na medije koji su skloniji prikazivati univerzalni ideal ženske ljepote kojim je prilično strogo definirano što je privlačno, a što nije. Peter i Valkenburg (2014) tumače kako ženska tijela prikazana u pornografiji nisu u skladu s idealnim izgledom tijela koji se promiče u medijima, te stoga pornografski sadržaji ne predstavljaju kriterij za usporedbu. Taj zaključak može se povezati sa spomenutim rezultatom, s obzirom na to da su sudionice iz ovog uzorka spontano spominjale *mainstream* medije i popularnu kulturu doživljavaju kao mnogo veći izvor negativne usporedbe jer su sveprisutni u svakodnevnom životu, a skloni su promicati jedinstveni, univerzalni model ženske ljepote. Takav način razmišljanja svakako je blizak stavu tabora feministkinja liberalnih pogleda na pornografiju, koje ističu kako pornografija kao promašeno područje feminističke borbe mnogo manje šteti ženama nego prikazi ženskog roda prisutni u popularnoj kulturi (Tiefer, 1995).

Kad je riječ o utjecaju pornografije na seksualnost, odgovori sudionica koje upotrebljavaju pornografiju mogu se povezati sa stavovima liberalne feminističke struje, prema kojoj je pornografija potencijalni kanal za oslobađanje ženske seksualnosti od okova konzervativnog društva. Spominje se pozitivan utjecaj uporabe u vidu edukacije, spoznavanja vlastitih potreba, inspiracije i obogaćivanja seksualnog života te otvorenosti prema različitim seksualnim praksama.

Međutim, manji dio sudionica smatra da im je gledanje porografije sputalo slobodan seksualni razvoj i nametnulo gotove obrasce ponašanja koje su automatski prenosile u vlastiti seksualni život te očekivanja u vezi sa seksualnim užitkom koja nisu mogle ispuniti zbog čega su se osjećale loše. Svakako je primjetno da su sudionice ta negativna iskustva doživjele u mlađoj dobi, odnosno u prvim stadijima seksualnog života kada im je pornografija predstavljala neki oblik primarnog socijalizatora u sferi seksualnosti, ali je nisu znale kritički promatrati te vlastiti seksualni identitet odvojiti od pornografskih prikaza. Kada se u obzir uzme i to da su sudionice navodile rano razdbolje adolescencije kao stadij kada su se osjećale ugroženo pornografskim prikazima ženskog tijela i izvedbama seksualnih aktivnosti, moglo bi se zaključiti kako adolescentice predstavljaju ranjiviju skupinu kad je riječ o potencijalnim štetnim učincima gledanja takvih sadržaja

Premda neka ranija istraživanja pokazuju da su žene sklone uporabi pornografije u paru ili uporabi na partnerovu inicijativu (Delalić, 2000), sudionice iz ovog specifičnog uzorka koje konzumiraju pornografiju čine to isključivo ili uglavnom samostalno. Čini se kako gledanje pornografije prvenstveno povezuju s privatnom, hedonističkom dimenzijom vlastite seksualnosti koju nemaju potrebu povezivati s romantičnim, emotivnim odnosom. S partnerom mogu, ali i ne moraju razgovarati o vlastitoj praksi komunizacije, te ga u nju uglavnom nemaju potrebu uključiti.

Osobit je i rezultat koji pokazuje da sudionice partnerovu uporabu pornografskih materijala ne smatraju problematičnom, pod uvjetom da ona ne ugrožava njihov osobni seksualni ili emocionalni odnos. Čak i ako same ne upotrebljavaju takve sadržaje, partnerovu uporabu doživljavaju kao njegovo pravo.

Uzimajući u obzir teorijsku podlogu ovog rada, iako rezultati u određenim aspektima odražavaju razmimoilaženje dviju feminističkih struja, oni upućuju na to da su stavovi mladih žena o pornografiji složeniji nego što bi se dalo protumačiti međusobno isključivim stavovima dvaju tabora, a osobito onog antipornografskog. Premda sudionice kritički propituju pornografiju, njezin odnos prema ženskom rodu i

seksualnosti, ne postoji dojam da se zbog nje osjećaju ugroženo u političkom, društvenom ili osobnom smislu. Čini se da se od nje vrlo jasno mogu ograditi i ne doživljavaju je kao mjerilo za procjenu vlastitog seksualnog života.

Premda je polovica sudionica iz ovog uzorka navela da ne gleda pornografiju, one se o njoj uglavnom izražavaju vrlo objektivno i neutralno. Nijedna od njih nije pokazala namjeru političkog angažmana protiv pornografije niti izrazila stav prema kojem bi takve materijale trebalo zabraniti ili cenzurirati (s obzirom na to da pristup pornografskim sadržajima nikad nije bio jednostavniji, upitno je koliko bi zagovaranje cenzure ili zabrane uopće imalo smisla). Sudionice koje smatraju kako im je pornografija naštetila od njezina negativna učinka štite se isključivo ignoriranjem takvih sadržaja, no pritom ne dovode u pitanje pravo drugih na njihovu uporabu ili proizvodnju. U tom smislu moglo bi se reći da su stavovi sudionica iz ovog uzorka bliskiji stajalištu liberalnih i *pro-sex* feministkinja.

7. ZAKLJUČAK

Ovaj rad, teorijski utemeljen na stajalištima dviju oprečnih feminističkih škola mišljenja, polazi od pretpostavke kako se u društvenim znanostima ne posvećuje dovoljno pažnje odnosu žena pornografskim materijalima, unatoč tome što postojeća istraživanja daju naslutiti kako je on vrlo slojevit. Provedenim istraživanjem usmjerenim isključivo na žensku populaciju detaljnije su ispitani stavovi mladih žena s različitim odnosom prema pornografskim materijalima i njihovoj uporabi, pri čemu je poseban naglasak postavljen na motivaciju za uporabu ili odbijanje uporabe pornografije, doživljaj utjecaja pornografskih sadržaja na njihovu seksualnost te odnos prema rodnim odnosima prikazanim u tim sadržajima.

Premda se rezultati zbog prirode uzorka ne mogu generalizirati, oni upućuju na to da pornografija može neutralno ili umjereno pozitivno utjecati na seksualnost žena koje je upotrebljavaju s ciljem zadovoljavanja vlastite razonode, masturbacije i pronalaska inspiracije za obogaćivanje seksualnog života, a osobito je zanimljivo to što uporabu pornografije uglavnom odvajaju od seksualnog odnosa s partnerom. Ustanovljeno je i kako korisnice pri odabiru materijala primjenjuju različite kriterije. S druge strane, među ženama koje pornografiju ne upotrebljavaju, glavni je razlog za odbijanje uporabe nedostatak interesa.

Nadalje, iskrsnulo je još nekoliko tema koje bi mogle privući daljnju pažnju istraživača; primjerice, rezultati daju naslutiti da su žene potencijalnim negativnim posljedicama uporabe pornografije podložnije u razdoblju rane adolescencije za razliku od odrasle dobi, a osobit je i rezultat koji upućuje na to da odrasle žene kao mnogo snažniju prijetnju vlastitom samopouzdanju doživljavaju *mainstream* medije nego pornografiju. Osim toga, sve su sudionice iskazale prilično visoku razinu permisivnosti prema partnerovim navikama uporabe, što predstavlja relativnu novinu u odnosu na rezultate prethodnih istraživanja. Budući da neke sudionice unutar samih sebe doživljavaju sukobljene osjećaje povezane s uporabom pornografskih materijala, istraživanja bi se eventualno trebala usredotočiti i na njihove uzroke.

8. LITERATURA

- Attwood, F. (2002) Reading porn: the paradigm shift in pornography research. *Sexualities*, 5 (1): 91–105.
- Attwood, F. (2005) Fashion and Passion: Marketing Sex to Women. *Sexualities*, 8 (4): 392–406.
- Bandura, A. (1986) *Social Foundation of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Benjamin, O. i Tlusten, D. (2010) Intimacy and/or degradation: Heterosexual images of togetherness and women's embracement of pornography. *Sexualities*, 13 (5): 599-623.
- Brajdić Vuković, M., Došen, K., Ghazzawi, L. i Tarokić, S. (2013) Može li pornografija pozitivno utjecati na žensku seksualnost?: utjecaj učestalog konzumiranja pornografije na spolni život mladih obrazovanih žena: kvalitativno istraživanje. *Revija za sociologiju*, 43 (2): 133-158.
- Ciclitira, K. (2004) Pornography, Women and Feminism: Between Pleasure and Politics. *Sexualities*, 7 (3): 281–301.
- Cooper A., Delmonico L.D. i Burg R (2000) Cybersex users, abusers, and compulsives: New findings and implications. *Sexual Addiction and Compulsivity*, 7 (1): 5–29.
- Daneback, K., Træen, B. i Månsson, S. A. (2009) Use of pornography in a random sample of Norwegian heterosexual couples. *Archives of Sexual Behavior*, 38 (5): 746-753.
- Delalić, Snježana (2000) Kulturološki kontekst spolne determiniranosti pristupa pornografiji. *Društvena istraživanja*, 9 (6): 789–810.
- Eaton A. W. (2007) A Sensible Antiporn Feminism. *Ethics*, 117 (4): 674–715.
- Fallas, Jennifer A. (2012) An Ironist Investigation of Expanding Feminist Dialogues about Pornography. *Interdisciplinary Humanities*, 29 (2): 95-106.
- Gagnon, J. H. i Simon, W. (1973) *Sexual Conduct: The social sources of human sexuality*. Chicago: Aldine Books.
- Gibson, P. C. i Gibson, R. (1993) *Dirty looks: Women, pornography, power*. London: BFI Pub.
- Hald, G. M. (2006) Gender differences in pornography consumption among young heterosexual Danish adults. *Archives of Sexual Behavior*, 35 (5): 577–585.
- Hald, G.M., Malamuth, N.M., i Yuen, C. (2009) Pornography and attitudes supporting violence against women: Revisiting the relationship in non-experimental studies. *Aggressive Behavior*, 36 (1): 14-20.
- Hald G. M., Seaman C. i Linz D. (2014) Sexuality and pornography. U: Tolman D. i sur. (Ur.). *APA handbook of sexuality and psychology*. Vol. 2, Contextual approaches. Washington, DC: American Psychological Association, 3-35.
- Johansson, T. i Hammaren, N. (2007) Hegemonic masculinity and pornography: Young people's attitudes toward and relations to pornography. *Journal of Men's Studies*, 15 (1): 57–71.

- Kutchinsky, B. (1988) Erotik, erotika and pornography. Et essay om køn, kultur, kærlighed og kiosklitteratur [Eroticism, erotica and pornography. An essay about sex, culture, love and kiosk literature, Danish text]. *Nordisk Sexologi*, 6, 108-128.
- Löfgren-Mårtenson, L. i Månsson, S.-A. (2009) Lust, love, and life: A qualitative study of Swedish adolescents' perceptions and experiences with pornography. *The Journal of Sex Research*, 47 (6): 568-579.
- MacKinnon C.A. (1989) Sexuality, pornography, and method: 'Pleasure under patriarchy'. *Ethics*, 99(2): 314–346.
- Malamuth, N. (1996) Sexually Explicit Media, Gender Differences, and Evolutionary Theory. *Journal of Communication* , 46 (3): 8-31.
- McElroy, W. (1997) A Feminist Defense of Pornography
Preuzeto s:
http://www.SecularHumanism.org/library/fi/mcelroy_17_4.html
- McElroy, W. (1995) XXX: A Woman's Right to Pornography. New York: St. Martin's Press.
- Morgan, R. (1980) Theory and practice: Pornography and rape. U *Take Back the Night: Women on pornography*, L.Lederer (Ur.), 134-140. New York: William Morrow.
- Peter, J. i Valkenburg, P. M. (2006) Adolescents' Exposure to a Sexualized Media Environment and Their Notions of Women as Sex Objects. *Sex Roles*, 56 (5-6): 381–395.
- Peter, J. i Valkenburg, P. M. (2008) Adolescents' exposure to sexually explicit Internet material and sexual preoccupation: A three-wave panel study. *Media Psychology*, 11 (2): 207-234.
- Peter J. i Valkenburg P.M. (2014) Does exposure to sexually explicit Internet material increase body dissatisfaction? A longitudinal study. *Computers in Human Behavior*, 36 (0): 297–307.
- Russell, Diane E. H. (1992) 'Pornography and Rape: A Causal Model'. U Catherine Itzin (Ur.) *Pornography*, 310–49. Oxford: Oxford University Press.
- Schauer, T. (2005). Women's porno: The heterosexual female gaze in porn sites "for women." *Sexuality and Culture*, 9 (2): 42-64.
- Schussler, A. (2012) The relation between feminism and pornography. *The Scientific Journal of Humanistic Studies*, 3 (5): 66-71.
- Shim, J.W., Kwon, M. i Cheng, H. (2015) Analysis of Representation of Sexuality on Women's and Men's Pornographic Websites. *Social Behavior & Personality: An International Journal*, 43(1): 53-62.
- Stewart, D. N. i Szymanski, D. M. (2012) Young Adult Women's Reports of Their Male Romantic Partner Pornography Use as a Correlate of Their Self-Esteem, Relationship Quality and Sexual Satisfaction. *Sex Roles*, 67 (5-6): 257-271.
- Štulhofer, A., Landripet, I., Momčilović, A., Matko, V., Kladarić, P. G., i Buško, V. (2007) Pornography and sexual satisfaction - Any relationship? U S.V.Knudsen, L. Lofgren-Martenson i S.-A. Månsson (Ur.), *Generation P? Youth, Gender and Pornography* (66-84). København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.

- Štulhofer, A., Buško, V., i Landripet, I. (2010) Pornography, Sexual Socialization, and Satisfaction Among Young Men. *Archives of Sexual Behavior*, 39 (1): 168-178.
- Taormino T., Shimizu C.P., Penley C. i Miller-Young M. (2013) *The Feminist Porn Book: The Politics of Producing Pleasure*. New York: The Feminist Press.
- Tiefer, L. (1995) *Sex is Not a Natural Act*. Boulder, CA: Westview
- Van Oosten, J. M. F., Peter, J. i Boot, I. (2015) Women's critical responses to sexually explicit material: The role of hyperfemininity and processing style. *Journal of Sex Research*, 52 (3): 306–316.
- West, C. (2004) Pornography and Censorship. U *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. E. N. Zalta (Ur.). Preuzeto s <http://plato.stanford.edu/entries/pornography-censorship/> (10.7.2014.)
- Wright, P.J., Arroyo. A.(2013) Internet Pornography and U.S. Women's Sexual Behavior: Results From a National Sample. *Mass Communication and Society*, 16 (5): 617-638.
- Wright, P. J., Bae, S. i Funk, M. (2013) United States Women and Pornography Through Four Decades: Exposure, Attitudes, Behaviors, Individual Differences. *Archives of Sexual Behavior*, 42(7): 1131–1144.
- Wright, P.J., Tokunaga R.S., Kraus, A. (2016) A Meta-Analysis of Pornography Consumption and Actual Acts of Sexual Aggression in General Population Studies. *Journal of Communication*, 66 (1): 183-205.
- Zubčić, K. (2007) Utjecaj pornografije na predodžbu o seksualnosti kod tinejdžera. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

9. SAŽETAK

Unatoč tome što dosadašnje empirijske i teorijske spoznaje upućuju na to da je odnos žena prema seksualno eksplicitnim materijalima slojevit i složen, u inozemnim i domaćim radovima iz područja sociologije i ostalih društvenih znanosti primjetan je nedostatak istraživanja u kojima je ženama omogućeno da izravno govore o iskustvima povezanim s uporabom pornografije. Cilj je ovog rada bio ispitati stavove mladih žena s različitim odnosom prema pornografskim materijalima i uporabi pornografije, s posebnim fokusom na motivaciju za uporabu ili odbijanje uporabe pornografije, njihovu percepciju takvih sadržaja kao pozitivnih ili negativnih te odnos prema prikazu žena u okviru tih sadržaja. Temelji se na kvalitativnom istraživanju provedenom tijekom listopada i studenoga 2015. godine metodom polustrukturiranog intervjua sa 16 žena u dobi od 18 do 30 godina koje su završile studij ili su u vrijeme istraživanja studirale. Rezultati pokazuju da pornografija može neutralno ili umjereno pozitivno utjecati na seksualnost žena koje je upotrebljavaju s ciljem zadovoljavanja znatiželje, masturbacije i pronalaska inspiracije za obogaćivanje vlastitog seksualnog života. Ustanovljeno je i kako se korisnice pornografije međusobno razlikuju u pogledu preferencije sadržaja koje najčešće odabiru gledati. S druge strane, među ženama koje pornografiju ne upotrebljavaju, glavni je razlog za odbijanje uporabe nedostatak interesa. Osim toga, rezultati upućuju na to da su žene eventualnim negativnim učincima uporabe pornografije podložnije u razdoblju rane adolescencije nego u odrasloj dobi.

Ključne riječi: pornografija, uporaba pornografije, ženska seksualnost, feminizam, rod

ABSTRACT

Despite the fact that previous empirical and theoretical insights suggest that the relationship of women to sexually explicit materials is layered and complex, in both international and local papers in the field of sociology and other social sciences there is a noticeable lack of research in which women are given the freedom to directly talk about their experiences related to the use of pornography. The aim of this thesis was to examine the views of young women with different attitudes toward pornographic material and the use of pornography, with a particular focus on their motivation for using or rejecting the use of pornography, their perception of such content as positive or negative, and their opinion on women's representation in such media. The thesis is based on a qualitative study conducted during October and November 2015 by semi-structured interviews with 16 women aged 18 to 30 who have completed their studies or who were university students at that time. The results show that pornography can have a neutral or moderately positive effect on the sexuality of women who use it to satisfy their curiosity, to masturbate, and to find inspiration so they can enrich their own sexual life. It has also been established that users of pornography differ amongst themselves in terms of their preference in the type of content they usually choose to watch. On the other hand, among the women who do not use pornography, the main reason for rejecting its use is a lack of interest. In addition, the results suggest that women are more likely to be vulnerable to the adverse effects of pornography in early adolescence than in adulthood.

Keywords: pornography, use of pornography, female sexuality, feminism, gender

10. PRILOG – PROTOKOL

ISKUSTVO UPORABE PORNOGRAFIJE

Kad ste prvi put vidjeli pornografski sadržaj? U kojem ste ga kontekstu prvi put vidjeli?

Koristite li pornografske materijale? Ako da, koliko često?

Koja je vaša motivacija za korištenje tih materijala? (Ako ih ne koristite, postoji li određeni razlog?)

PREFERENCIJE PORNOGRAFSKIH SADRŽAJA

Što vam se sviđa u pornografskim materijalima na koje najčešće nailazite, a što biste promijenili?

Kakve sadržaje najčešće odabirete?

PRIKAZ RODNIH ODNOSA I SEKSUALNOSTI U PORNOGRAFIJI

Je li *mainstream* pornografija namijenjena ženama?

Na koji su način prikazane žene u većini dostupnih pornografskih materijala (filmovi, klipovi, fotografije, crteži, stripovi i slično)? Kako biste prokomentirali odnos muškaraca i žena u tim materijalima ?

Kako biste opisali ulogu žene i ulogu muškarca u *mainstream* pornografskim materijalima?

Kako biste prokomentirali prikaz užitka muškaraca i žena u tim materijalima?

Postoje li razlike u odnosu na sadržaje koje vi osobno (eventualno) odabirete?

UTJECAJ UPORABE PORNOGRAFIJE NA SAMOPOUZDANJE

Kakve emocije, pozitivne ili negativne, povezujete s promatranjem pornografskih sadržaja?

Uspoređujete li se ikad s glumicama iz pornografskih materijala)?

Utječu li prikazi žena u pornografskim sadržajima na vašu sliku o sebi?

UTJECAJ UPORABE PORNOGRAFIJE NA SEKSUALNOST I ODNOS S PARTNEROM

Imate li trenutno partnera?

Koliko ste zadovoljni seksualnim životom?

Kakav je stav vašeg partnera o pornografiji?

Kakav je stav vašeg partnera o vašoj uporabi pornografije?

Kakav je vaš stav o partnerovoj uporabi pornografije?

Kako biste usporedili seksualne odnose prikazane u pornografskim materijalima i odnos koji imate s partnerom?

Utječe li gledanje pornografskih materijala na vašu seksualnost i seksualni život u pozitivnom ili negativnom smislu?